

Днес в броя

МОН предложи графика за ваканциите и изпитите за новата учебна година

Стефан Командарев, режисьор, сценарист, продуцент и преподавател: „Доброто кино трябва да създава морално безпокойство. Опитваме се и с нашите филми по някакъв начин да предизвикаме промяна в мисленето, в начина, по който хората гледат на определени теми“

Цветан Паров, инженер, спелеолог и участник в български експедиции до Антарктида: „Най-добрият начин на адаптация към климатичните промени е чрез образование. Трябва да научим следващите поколения, че трябва да се учи, че трябва да се опазва природата“

Българска академия на науките
www.bas.bg

Силата на информацията

®

АЗ·БУКИ

Четете ни на www.azbuki.bg

НАЦИОНАЛЕН СЕДМИЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Вестникът е правопреемник на първото официално издание на Министерството на просвещението – „Училищен преглед“ – 1896 г.

Брой 29 (1724) 24 – 30 юли 2025 г. Година XXXIII. Под името „Аз-буки“ вестникът излиза от 10 април 1991 г. Цена 1,90 лв. / 0,97€

Снимка НАТФИЗ

С много усмивки, светнали очи и нови приятелства завършва за участниците първата седмица от Летните школи в НАТФИЗ, които са част от проекта „Пътят към сцената“, реализиран с финансовата подкрепа на Министерството на културата

25% повече часове по математика в гимназията

С включването на интегрални задачи в НВО даваме сигнал, че учениците трябва да учат с разбиране, заяви министър Красимир Вълчев

Общият брой на часовете по математика в двата гимназиални етапа да се увеличи с 25%, а тези по български език и литература да нараснат с 12 на сто. Това предлагат от МОН с проект за промени на рамковите учебни планове. Те бяха представени на пресконференция от министъра на образованието и науката Красимир Вълчев. Промените са публикувани за обществено обсъждане на сайта на Министерството.

Предложенията предвиждат преодоляване на дисбаланс в действащите учебни планове и увеличаването на часовете по общообразователна подготовка в гимназиален етап.

Часовете по всеки от предметите в

областта на природните науки ще се увеличат в първи гимназиален етап с по 22%, по география и икономика – с 11%, а по история и цивилизации – със 7%. За гражданско образование са предвидени 50 на сто повече часове, за да се акцентира върху здравното образование и придобиването на компетентности, свързани с първо работно място, държавно обществено осигуряване, здравно осигуряване, социално подпомагане, формиране и управление на публични финанси.

От публикуваните рамкови планове става ясно, че часовете по математика се увеличават във всички класове от гимназиален етап. Вместо по три часа в VIII и IX клас предметът ще се изучава по

3,5 часа седмично или 126 часа годишно вместо по 105. Бъдещите десетокласници ще имат цял час повече спрямо сегашните ученици и ще карат по три часа седмично. С половинка се увеличават часовете във втори гимназиален етап. В XI и XII клас ще има по 2,5 часа вместо по 2 математика.

Часовете по български език и литература от IX до XII клас ще бъдат увеличени с 0,5 – от 3 на 3,5 часа средно седмично. Запазва се само броят им в VIII клас – 4 часа.

С измененията се цели ограничаване на културата на заучаване, повече практически задачи и време за придобиване на умения.

На стр. 2

България с финалисти в конкурс на ЕК

Проект „ПлантаСИСТ: Създаване на Център по растителна системна биология и биотехнология за превръщане на фундаменталните научни изследвания в устойчиви биобазирани технологии в България“ е сред 5-те проекта – финалисти в конкурса на Европейската комисия REGIOSTARS 2025 в категория „Конкурентоспособна и интелигентна Европа“, съобщават от Изпълнителна агенция „Програма образование“.

Сред 25-те финалисти има още един български проект – изграждането на тунел „Железница“ на Агенция „Пътна инфраструктура“ попада в категория „Свързана Европа“.

В тазгодишното издание на състезанието са подадени рекордните 266 заявления за участие. Победителите във всяка категория, както и носителът на наградата на публиката ще бъдат обявени по време на церемонията REGIOSTARS на 15 октомври 2025 г.

Чрез проекта „ПлантаСИСТ“ в Пловдив беше създаден Център по растителна системна биология и биотехнологии (ЦРСББ) – модерен изследователски център за развитие на растенията, адаптацията им към стрес и селекция на устойчиви зеленчуци. Центърът разработва методи за молекулярна защита, произвежда растителни съединения за медицината, обучава докторанти и свързва академичните среди с индустрията.

От създаването си Центърът е постигнал изключителни научни резултати, публикувайки над 410 статии в списания като Cell, Nature Biotechnology, Nature Plants, Molecular Plant и Trends in Plant Science. Участвал е в 30 национални и международни изследователски проекта. Назначени на работа са и 7 млади учени, 5 чуждестранни учени, 2-ма водещи национални изследователи, 12 докторанти, а повече от 300 учени са получили допълнителна квалификация чрез мобилност и международно сътрудничество.

През програмния период 2021-2027 г. Центърът получи финансиране в размер на 13 857 943 лв. по линия на Програмата за научни изследвания, иновации и дигитализация за интелигентна трансформация.

Миналата година проф. Милен Георгиев – съучредител и член на УС на Центъра в Пловдив, и неговият колектив спечелиха и новоучредената годишна награда за значими научни постижения на Института по микробиология „Стефан Ангелов“. АЗ·БУКИ

25% повече часове...

От стр. 1

„Успоредно с работата по цялостни промени в учебните програми и с предложените изменения в Закона за предучилищното и училищното образование МОН предприема стъпки, които да дадат по-бърз ефект. Целта е да можем да осигурим на децата широката основа от знания, така необходима в променящия се свят. Говорим единствено за увеличаване на часовете, а не на учебното съдържание“, подчерта министър Вълчев.

Той обясни, че се дава повече време за същия обем учебен материал, което ще осигури възможност за задълбочено учене и осмисляне – за повече дискусии и упражнения, за затвърждаване на знанията, за преговаряне, за анализиране и развиване на критично мислене и за подготовка за НВО и матурите. Увеличаването на часовете по математика ще позволи и възможност за „разтягане на учебното съдържание VII-XII клас (включително качването на съдържание от VII клас по-нагоре с цел освобождаване на време и в VII клас)“, се посочва в мотивите за измененията.

Предложените промени запазват концепцията част от общообразователната подготовка да приключва в X клас, а в последните две години учениците да се фокусират главно върху отделни предмети, които отговарят на техните интереси и са свързани с бъдещата им реализация.

Идеята на МОН е да има по-малко часове за профилирана и съответно професионална подготовка в XI и XII клас, което ще намали съдържанието на задължителните модули и ще понижи степента на трудност и научна дълбочина на учебното съдържание.

Друга важна промяна е връщането в VIII клас за паралелките с интензивно изучаване на чужд език на изучаването на история и цивилизации, география и икономика, физика и астрономия, химия и опазване на околната среда, биология и здравно образование.

Целта е чрез включване на тези часове в VIII клас да се постигне по-добър баланс в натоварването им по тези предмети в класовете от първи гимназиален етап, като за сметка на тях се намали чуждоезиковото обучение и профилираната подготовка.

Измененията предвиждат да се запазят трите основни начина за изучаване на чужд език – интензивно, разширено и базово, като се намали общият брой часове за тази подготовка, без това да пречи достигането на съответното ниво в края на средното образование.

Интензивно изучаване на чужд език в VIII клас ще има само в училищата, в които в IX и X клас се изучават предмети на съответния език. Останалите училища могат да предлагат изучаване на чужд език само разширено или базово. Независимо от намалението на часовете за интензивно и разширено изучаване на чужд език те остават повече от часовете по български език и литература и по математика и се запазва възможността за достигане на нива, съответно B2 и B1 от ОЕЕР, в края на средното образование, се посочва в проекта.

Профилираната подготовка в класовете от втория гимназиален етап се ограничава в рамките на 16 ч., като на всеки от профилиращите предмети се предоставят поне по 3 ч. за задължителните модули

и поне по 1 час – за избираем модул, което значи редуциране на учебното съдържание на задължителните модули и понижаване на степента на трудност и научна дълбочина на очакваните резултати.

Увеличаването на броя на избираемите учебни часове във втори гимназиален етап, извън часовете за профилирана и професионална подготовка, дава разширена възможност на училищата да избират към кои предмети да насочат тези часове. Записано е и сваляне на част от съдържанието на професионалната подготовка от втори гимназиален етап, наред с акцент върху базови професионални знания и умения, които да се вместят в намаления брой часове.

Предвижда се промените в рамковите учебни планове да влизат в сила последователно. От 2026–2027 г. те ще се прилагат само за учениците в VIII клас. Това са тазгодишните кандидат-гимназисти. През 2027–2028 г. ще се прилагат за VIII, IX и XI клас, а от учебната 2028–2029 – за всички ученици от гимназиалната степен.

За обсъждане се предлага и включването в тестовите от НВО в VII и X клас на задачи, които да интегрират и други предмети. Това ще се случи от идващата учебна 2025–2026 г. в изпита по математика, като на него за решаването на шест от 24-те задачи учениците ще трябва да прилагат освен математическите си умения и знанията си по биология, химия, физика, география и човекът и природата. На изпита в X клас отново шест от 18-те задачи на изпита по математика ще изискват прилагане и на знания по природни науки.

Времето за работа на седмоласниците ще бъде увеличено с 15 минути до 3 часа, а десетокласниците ще разполагат с още 30 минути и времето на проверката става 2 часа.

По време на пресконференцията бяха представени примерни задачи, които биха могли да се включат в тестовите от националните външни оценявания, а преди началото на новата учебна година ще бъдат публикувани и модели на НВО

„Няма да има сложни понятия, нито необходимост да се наизустява теорията по съответните предмети за изпита от НВО. От учениците няма да се изисква да учат класификацията на видовете или почвите на Африка и на Азия и да ги изброяват. Нещо, което за съжаление го има в учебните програми и се акцентира върху заучаване, а не върху разбиране на смисъла и на закономерностите между събитията“, подчерта министър Вълчев.

По думите му целта не е да се затрудняват учениците, а да се предприемат плавни стъпки към учене с разбиране чрез решаване на практически задачи, които ще са им нужни и полезни и напред в живота.

„Това, което видях като подготвяни задачи, честно казано, ми се струва, че са доста по-лесни от средното в изпитите, които имаме досега след VII и X клас. Дори някои ми изглеждаха прекалено лесни“, коментира министър Вълчев.

МОН обсъжда въвеждането на подобни интегрални задачи и на изпита по български език и литература от НВО в VII клас от учебната 2026–2027 г., като в тях ще бъдат включени теми по история и география. АЗ-БУК

Снимка Сдружение на олимпийските отбори по природни науки

Българските гимназистки по информатика спечелиха 3 медала и почетна грамота от петото издание на Европейската олимпиада по информатика за момичета. Те премериха знания с над 220 участници от 59 държави и завоюваха 1 златен, 1 сребърен и 1 бронзов медал в Бон, Германия. Златния медал спечели Симола Христова (XI клас, ППМГ – Шумен), среброто е за Емилиана Димитрова (XII клас, СМГ), бронза завоюва Нермин Идириз (XI клас, ППМГ – Шумен).

Почетната грамота е за Елица Стоянова (IX клас, СМГ). Техни ръководители са Пламенка Христова (Русенски университет) и Румен Михов (ФМИ на Софийския университет)

Шест медала за математиците

България вече е спечелила 309 отличия от Международната олимпиада

Българските ученици спечелиха 6 медала от най-престижното състезание по математика в света. На 66-ата Международна олимпиада по математика българският национален отбор завоюва 3 сребърни и 3 бронзови медала, съобщават от Сдружението на олимпийските отбори по природни науки. Най-голямата научна олимпиада се проведе от 10 до 20 юли в Австралия и събра 630 ученици от 110 държави.

Със спечелените медали България се класира на 23-о място в света в неофициалното класиране по държави.

Сребърният медалист Ангел Христов (XII клас, ППМГ – Бургас) остана само на 1 точка от златото. Другите два сребърни медала завоюваха Андрей Стефанов (X клас, ПЧМГ) и Веселин Маркович (XII клас, МГ – Варна). Бронзовите отличия спечелиха Петко Лазаров (XII клас, ППМГ – Бургас), който също остана на 1 точка

от сребърните отличия, Георги Николов (XI клас, СМГ) и Илия Василев (XII клас, ПЧМГ).

Ръководители на българския отбор тази година са проф. Емил Колев и проф. Станислав Харизанов от Института по математика и информатика към БАН.

Международната олимпиада по математика е най-старата олимпиада по природни науки в света. Основана е през 1959 г. в Румъния. България участва във всяко нейно издание от самото начало.

Заедно с медалите от 2025 г. досега България е спечелила 309 медала от Международната олимпиада по математика – 57 златни, 130 сребърни и 122 бронзови.

Формирането на националния отбор се прави на база резултатите от няколко национални състезания, националния кръг на олимпиадата и финално контролно по правилата на Международната олимпиада по математика. АЗ-БУК

Снимка Сдружение на олимпийските отбори по природни науки

Двата отбора на ППМГ „Акад. Иван Ценов“ във Враца спечелиха тазгодишното издание на Европейското състезание по ядрена физика ENEN Secondary School Competition, което се провежда в Болоня, събщи Пресцентърът на МОН. Пред международно жури и публика учениците показаха компетентност и отлични презентационни умения на английски език

Снимка Пресцентър на МОН

12 дни почивка по Коледа

Неучебни за всички ще бъдат и дните на националните външни оценявания в VII и X клас

Учениците да почиват 12 дни по коледните празници – от 24 декември (сряда) до 4 януари (неделя), предлага Министерството на образованието и науката с проекта за график на учебното време за 2025/2026 г., който е публикуван за обществено обсъждане.

Преди това ще имат и кратка 4-дневна ваканция около 1 ноември – от 31 октомври до 3 ноември включително. През април учениците I до XI клас ще почиват 10 дни – 4 до 13 април. За зрелостниците пролетната ваканция ще бъде от 8 до 13 април. Тази година тя съвпада с Великден, който се пада на 12 април.

Вторият срок ще започне на 3 февруари, като преди това учениците ще имат три дни почивка – от 31 януари до 2 февруари включително. МОН предлага 2 март (понеделник) също да бъде неучебен ден. Той ще се слее с националния празник и ще се получат четири неучебни дни за учениците – от 28 февруари до 3 март.

Дните на матурите ще са неучебни по традиция. Предвижда се на 20 май да е задължителният държавен зрелостен изпит по български език и литература, а на 22 май – вторият задължителен държавен зрелостен изпит и матурата за придобиване на професионална квалификация. Така учениците ще имат общо четири неучебни дни, тъй като 24 май се пада в неделя и 25 (понеделник) ще бъде почивен. Допълнителните държавни зрелостни изпити по желание на ученика ще бъдат в периода 26

Снимка Олег Попов

Проектът на графика на учебното време за 2025/2026 г. бе представен пред журналисти в МОН

май – 2 юни.

По предложение на директорите, за да не се нарушава учебният процес за цяла седмица, неучебни ще са и дните на националните външни оценявания в VII и X клас. През новата учебна година те няма да се провеждат на различни дати. Изпитът по български език и литература е планиран за 17 юни, а този по изпит по математика и природни науки – за 19 юни. На 22 и на 23 юни ще бъдат националните външни оценявания по желание.

Няма да има промяна в продължителността на учебната година. До 15 май ще учат зрелостниците. За I – III клас вторият учебен срок приключва на 29 май, за IV – VI клас – 12 юни, а за V – VI клас в паралелки в спортни училища и за VII – XI клас – на 30 юни.

От МОН припомнят, че по инициатива на министъра на образованието и науката Красимир Вълчев бяха приети промени в Наредбата за организацията на дейностите в училищното образование, които позволиха по-гъвкаво разпределение на учебното време и осигуряване на по-ползотворна почивка на учениците и педагогическите специалисти. Благодарение на промените се прекрати практиката междусрочната ваканция да бъде единичен ден в средата на седмицата.

Подготвят се и нови изменения, които да регламентират, че за да се нарича „ваканция“ определен период в графика за учебното време, в него следва да се включват поне три неучебни дни, допълват от Пресцентъра на МОН. **АЗБУКЪТ**

АБУЧ с нов председател

Ръководителят на Българското училище „Райна Княгиня“ в Дъблин, Ирландия – Зорница Гоган, бе избрана за председател на Управителния съвет на Асоциацията на българските училища в чужбина. Тя получи подкрепата на Общото събрание на организацията, която проведе във Велико Търново своята XVIII годишна конференция. Гоган заменя на поста Петя Цанева.

Зорница Гоган

Вестник „Аз-буки“ е медиен партньор на събитието. Във форума на Аулата на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ участва и директорът на Националното издателство за образование и наука „Аз-буки“ Емил Спахийски.

Сред официалните гости бяха и ръководителят на Изпълнителната агенция за българите в чужбина Райна Манджукова, генералният директор на БНР Милен Митев, Ваня Балчева, директор „Образование на българите зад граница и училищна мрежа“ – МОН, доц. Анна Иванова, зам.-ректор на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, и писателката Здравка Евтимова.

Конференцията, която се проведе под мотото „Учим, играейки. Играем, учейки!“, събра в старопрестолния град десетки учители и директори от български училища зад граница. В рамките на два дни те направиха равностметка на изминалата учебна година, очертаха приоритетите за новата и обмениха опит.

В изказването си Зорница Гоган заяви, че участниците в конференцията са се събрали от различни точки на света, обединени от една мисия – да пазят българския

език, култура и идентичност сред децата ни, които растат извън пределите на България.

„Всяко училище, всяка класна стая зад граница е частица от България, съхранена с любов, усилия и много отдаденост. АБУЧ съществува благодарение на вас – българските учители, училищни ръководители, родители и доброволци, които работят с ентузиазъм и сърце. Често в трудни условия, но с ясно съзнание, че изграждат мост между миналото, настоящето и бъдещето на България“, отбеляза новият ръководител на АБУЧ.

Тя подчерта още, че конференцията е не само място за обмяна на опит и идеи, а и повод за диалог с институциите и университетите.

„Заедно ще поставим въпроси, ще търсим решения и ще начертаяме нови пътища. Нека имаме усещането, че работим рамо до рамо в една достойна и смислена мисия“, заяви Зорница Гоган.

В рамките на конференцията се проведеха и няколко работни сесии, посветени на извънкласните дейности и занимания и на представянето на българското културно наследство и литература в неделните училища зад граница. Дискутирано бе и финансирането на неделните училища.

На конференцията на АБУЧ бяха раздадени и годишните награди за членове на Асоциацията. Плакети и грамоти получиха българските училища „Родна стряха“ в Китър, „Аз Буки Веди“ – Кьолн, „Иван Вазов“ – Арма, „Райна Княгиня“ в Дъблин и Корк, „Васил Левски“ в Шанън, „Звънче“ от Лондон, Българският културен и образователен център „Зора“ в Ричмънд, САЩ, и други.

В края на деня всички участници в конференцията се включиха и в откриването на Първия фестивал на българските танцови състави от чужбина, който бе открит във Велико Търново. **АЗБУКЪТ**

Кампания на Института за български език – БАН, и в. „Аз-буки“

За един все по-често употребяващ се термин

Кристияна СИМЕОНОВА*

Става въпрос за термина *технофеодализъм*. Той е въведен от Янис Варуфакис – гръцки икономист, философ и политик, бивш министър на финансите на Гърция. Новият термин е създаден чрез умело съчетаване на познат исторически термин и на съвременен термин. Под *технофеодализъм* се разбира доминацията на цифровите платформи и технологии в икономиката, подобно на начина, по който феодалните господари са доминирали в обществото през Средновековието. В Средновековна Европа феодализмът е бил йерархична система, в която феодалите са притежавали почти цялата земя, а по-голямата част от населението е обработвало земята, заплащайки за тази възможност с труда си или с част от реколтата. Властта и богатството във феодалната система са се основавали на собствеността върху земята.

Паралелът при термина *технофеодализъм* с класическия феодализъм е, че днес малка част големи технологични компании контролират важни ресурси като услуги, данни, платформи и пр. Казано по-просто, *технофеодализмът* се разбира като ситуация, в която „служим“ на големите технологични „повелители“, като им предоставяме данните си в замяна на достъп до услуги. Тоест нашите лични данни и онлайн поведение се превръщат във вид плащане за използването на цифрови услуги – подобно на начина, по който средновековните селяни са плащали на своя феодал за използването на неговите земи.

*Д-р Кристияна Симеонова е доцент в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ към Българската академия на науките.

92-годишно школо с нова спортна площадка

Активното участие на родителите и сплотената местна общност водят до реални резултати в образованието – с качествена училищна среда и повече възможности за децата. С тези думи министърът на образованието и науката Красимир Вълчев откри нова спортна площадка към НУ „Иван Вазов“ в Дългопол, съобщават от Пресцентъра на МОН.

Инвестицията е на стойност 185 000 лв. и се реализира по Националната програма на МОН „Изграждане и основен ремонт на спортни площадки и физкултурни салони“.

„Поздравявам ви за изграждането на толкова добри пространства, на които едновременно могат да спортуват повече ученици. Активността на училището, на родителите и на местната власт е впечатляваща“, отбеляза министърът при откриването на новата придобивка към 92-годишната образователна институция.

Той подчерта, че присъствието на толкова много ученици и родители в разгара на лятната ваканция е ясен знак за силната връзка между училището и местната общност.

Министърът поздрави кмета на общината, както и ръководството на училището за последователната им ангажираност в областта на образованието.

От своя страна, директорът Цвета Костова благодари за оказаната подкрепа при реализацията на проекта. „Националните програми са важно средство за подпомагане, което не само подкрепя учениците, но и съдейства за развитие на индивидуалните им способности“, подчерта Цвета Костова.

В края на тържеството беше засадено и дърво в двора на училището. **АЗБУКЪТ**

Лято с мисия в Дупница

Северина ДИМИТРОВА

Смях, забавление и важни уроци за безопасност на пътя изпълниха площад „Свобода“ в Дупница, където Театър „Пан“ представи образователния спектакъл „Весел светофар“ – част от инициативата „Активно лято 2025“ на Община Дупница.

Събитието събра десетки деца, които чрез песни, танци, състезания и викторини научиха как безопасно да се движат по улиците, как да разпознават пътните знаци и кога да пресичат на зелено.

Сцената се превърна в оживена пътна обстановка, където малчуганите се учиха да бъдат бдителни пешеходци, а смехът и танците вървяха ръка за ръка с важните уроци за безопасност.

Актьорите от Театър „Пан“ превърнаха

сериозната тема във вълнуващо приключение, което остави у децата не само усмивки, но и полезни знания, които ще им служат всеки ден.

В края на събитието беше изтеглена томбола, в която един от малките участници спечели специална награда – детска тротинетка! Късметликата е Ния Митева, на 7 години.

А с тази инициатива не спират забавленията за децата на Дупница. Арт пленер превърна Градската градина на Дупница в открито ателие, което се изпълни с цвят, вдъхновение и творчески дух.

Под сянката на дърветата, сред прохладата и шума на лятото, десетки малки участници се включиха в това красиво събитие, където изкуството излезе извън стените на галериите и ателиетата и се

Снимка Авторът

Театър „Пан“ представи образователния спектакъл „Весел светофар“

срещна с природата.

Инициативата показва, че изкуството е не само за галериите – то е навсякъде около нас, когато има желание, страст и

подкрепа.

„Активно лято 2025“ продължава с още инициативи, които съчетават творчество, спорт и забавление.

Родители и деца учат математика чрез приказки

Чрез приказки родители на деца в ДГ „Мир“ – най-голямата детска градина в Дулово, развиват уменията си по математика, за да могат малчуганите да са подготвени за изучаването на предмета в училище. Практическото обучение е осъществено по проект „Силен старт“ на МОН, съобщават от Пресцентъра на МОН. Педагогическият екип на детската градина възнамерява да го прилага и занапред.

Изграждането на математическите представи, свързани с деня и нощта, дълги и къси пътища, една Снежанка и седем джуджета, дългият нос на Пинокио, порасналата в дъжда гъба, скритите в къщата козлета, крълите прозорчета на къщата на Хензел и Гретел, подготвят по забавен начин децата за сериозната математика в училище, смятат Невин Махмуд и Весела Георгиева, които реализират тренинга чрез игра.

Идеята на педагозите е да развиват и усъвършенстват математическите познания и у родителската общност и да използват математика чрез приказки за подобряването на умения, които са важни за развитието на личностни и социални контакти, общуване и сътрудничество.

Чрез интересни игрови похвати, пътешествия и герои децата и родителите възприемат понятията по образователно направление математика, типични за обучението в предучилищна възраст.

Не само приказките, но и игрите са основна част от педагогическата практика. Например в „Познай приказката, подреди и бързай ти!“ отборите с родители нареждат пъзел с приказки. Интензивната работа с родители на ниво детска градина се води в пет градински групи, където са обхванати 96 родители. Проведени са 40 на брой различни форми на работа спрямо възможностите на родителите за активно включване и участие в дейности, инициативи и срещи.

В „Традициите ни прегръщат и топят“ и „Децата са цветята на земята“ родители изработват арт инсталации.

При практика, посветена на безопасното движение по пътя, има представяне на модни облекла и превозни средства от отпадъчни материали, които са изработени от родители на група „Слънчо“ и от учителите Светла Драгнева и Айджан Джелил.

Откритата педагогическа ситуация „Аз съм малък пешеходец“, която се проведе в група „Лъвчета“ с учители Севил Сали и Ейлям Ахмед, завършва с дефиле на превозни средства, изработени от отпадъчни материали.

При инициативата „Разумен бъди и на улицата се пази“ под ръководството на целия педагогически екип е проведен флешмоб с родители и деца, пешеходци и водачи на превозни средства по повод Националния ден на безопасността на движението по пътищата. АЗБУКИ

България подкрепя двоен ръст на парите за наука

Държавите членки в готовност за по-тясно сътрудничество и чрез споделяне на капацитет

България подкрепя удвояването на европейския бюджет за научни изследвания и иновации. Това стана ясно на заседанието на Съвета на ЕС по конкурентоспособност в областта на научните изследвания, в което участва и министърът на образованието и науката Красимир Вълчев, съобщава Пресцентърът на МОН.

Държавите - членки на ЕС, изразиха готовността си за по-тясно сътрудничество в областта на научните изследвания, включително чрез споделяне на научноизследователски капацитет между страните.

Целта е изграждането на водещи в световен мащаб европейски научноизследователски центрове в стратегически области като изкуствен интелект, квантови изчисления, биотехнологии и космически технологии.

По време на заседанието министър Красимир Вълчев подчерта необходимостта от изграждане на силни иновационни екосистеми около университетите. По думите му това е ключово условие за привличане и задържане на млади таланти както от страната, така и от чужбина.

Министър Вълчев посочи като добър пример Института за компютърни науки, изкуствен интелект и технологии (INSAIT) към Софийския университет „Св. Климент Охридски“, който привлича водещи учени и млади изследователи от цял свят и задържа у нас български таланти.

Снимка Пресцентър на МОН

По време на заседанието министър Красимир Вълчев подчерта необходимостта от изграждане на силни иновационни екосистеми около университетите

Министрите обмениха първоначални реакции по представената от комисар Ека-терина Захариева нова рамкова програма на ЕС за научни изследвания и иновации. Основните предложения на Европейската комисия включват почти двойно увеличение на бюджета, както и фокус върху научни постижения, иновации, конкурентоспособност, международно сътрудничество и засилена връзка между науката и обществото.

България приветства амбициозното

финансиране и подчерта значението на опростяване на процедурите, по-широк достъп, приобщаване и създаване на добавена стойност за Съюза.

В рамките на заседанието министър Вълчев се срещна с Мартина Хираяма, държавен секретар по образование, научни изследвания и иновации на Швейцария. Бе потвърдено доброто двустранно сътрудничество и бяха обсъдени успешните проекти, реализирани в рамките на Втория швейцарски принос. АЗБУКИ

Ремонтират две училища във Варна по Националния план за възстановяване

Розалина ДИМИТРОВА

Във Варна започнаха строително-монтажните дейности в две училища, финансирани по проекти към Националния план за възстановяване и устойчивост.

Първият обект е СУХНИ „Константин Преславски“, където ще бъде изградена допълнителна сграда за спорт и танци. По този начин ще бъде разширен капацитетът на сградния фонд на училището, ще се гарантират и здравословни и качествени условия за обучение в модерна образователна среда.

Новата сграда ще бъде с четири етажа,

функционални помещения с коридор, стълбищна клетка с осигурена осветеност, асансьор, санитарни възли, душеве и съблекални. Предвижда се подобряване и на външното озеленяване. Изграждането на постройката ще осигури съвременни и по-добри условия за изпълнение на програмата за хореография и спорт. Общата стойност на проекта е над 3,3 млн. лв. с ДДС.

Дадено е и началото на ремонтните дейности в ОУ „Св. св. Кирил и Методий“. Финансирането за реализирането им е в размер на над 6,5 млн. лв. с ДДС.

Проектът предвижда мерки за енергийна ефективност и осигуряване на достъпна среда. Строително-монтажните дейности

включват поставяне на топлоизолация на стени и покрив, нова дограма, ремонт на всички помещения и стълбищни площадки, както и изграждане на вътрешен асансьор. Ще бъдат подменени електрическата, осветителната и отоплителната инсталация, ще бъде изградена фотоволтаична система за собствено потребление.

След ремонта фасадата на училището ще бъде с напълно почистена каменна облицовка. Основна задача на проекта е да се осигурят съвременни условия за качествено образование чрез изграждане на благоприятна енергийно ефективна, подкрепяща и мотивираща физическа среда за 714 ученици и 78 преподаватели и служители в училището.

Заплатите привличат нови учители

*Педагогиката е сред трите
най-желани направления за първо
поколение студенти*

За последните пет години броят на студентите в професионалните направления „Педагогика“ и „Педагогика на обучението по...“ се увеличава от 21,6 хиляди до 24,9 хиляди. Делът им в общия брой на студентите в страната скача от 11,5% до 13,6%. Това посочват в свой анализ от Института за пазарна икономика. Увеличение се отчита и при частното педагогическо образование – делът на учащите платено обучение се повишава от 1% през 2017 г. до 5% през 2024 г.

От Института изследват как започналото през 2017 г. системно повишаване на учителските заплати е повлияло на увеличаване на интереса към професията, особено от страна на млади преподаватели. Оттам отчитат, че в този период възнагражденията на педагозите почти се удвояват, като в от началото на тази година има ново увеличение от 15%.

Повишеният интерес към педагогиката е видим и от нивото на учениците, избиращи да учат в тези направления. Средният успех от дипломата за завършено средно образование на студентите първи курс „Педагогика“ се повишава от „Мн. добър 4,83“ през 2017 г. до „Мн. Добър 5,02“, а този на студентите в „Педагогика на обучението по...“ – от „Мн. добър 4,68“ до „Мн. добър 5,03“.

Любопитно е, че именно педагогиката е сред трите най-желани направления за първо поколение студенти (дял на студентите, които са посочили, че и двамата им родители имат средно или по-ниско образование). Средният дял на първо поколение сту-

Снимка ПУ „Паисий Хилендарски“

Записване на новоприетите студенти в Педагогическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“

дентите в страната през 2024 г. е 37%, докато в „Педагогика на обучението по...“ е 47%, а в „Педагогика“ достига 57%. Според експертите от Института вероятно именно възможностите на професията може да са причина за записване на висше образование сред някои младежи.

В анализа се отчита още една видима тенденция – докато през 2017 г. новозавършилите педагогически направления получават под 75% от средния осигурителен доход на останалите висшисти, завършили през предходните 5 години, след бързия ръст на заплатите в сектора младите педагози вече взимат над 90% от средния доход на висшистите през 2024 г. Особено видима е промяната при „Педагогика на обучението по...“.

Ръстът на интереса към професията се изразява и чрез приложението на придобитото образование. Делът на работещите 5 години след завършване на направление „Педагогика на обучението по...“ се повишава от 49% през 2017 г. (колкото при всички

новозавършили висшисти) до над 71% през 2024 г. (при 61% при останалите).

Всичко това води до видимо увеличение на младите преподаватели в страната, посочват от Института. Така между учебните 2019/2020 г. и 2024/2025 г. делът на преподавателския персонал до 25-годишна възраст в общообразователните училища нараства двойно. Преподавателите под 40 г. пък се увеличават в този период от 20% до 25%.

От Института за пазарна икономика коментират, че след ръста на интереса към учителската професия може би е време да се премине на следващото ниво – не просто административно увеличаване на заплатите, а стремеж към модернизирание и повишаване качеството на методите на обучение, включително чрез повече свобода, включително при възнагражденията на главните действащи лица – учителите.

В рамките на анализа са използвани данни от Националния статистически институт и Рейтинговата система на висшите училища. **АЗ·БУКИ**

НОВОТО ИЗДАНИЕ НА „АЗ-БУКИ“

Антоанета Алипиева

ТКЗС
В БЪЛГАРСКАТА
ЛИТЕРАТУРА

АЗ·БУКИ

- ➔ КАКВО РАЗКАЗВА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ЗА СЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ
- ➔ МИТОВЕ, ФЕТИШИ, ИКОНИ. ИЗОБРЕТЕНОТО ЩАСТИЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО СЕЛО
- ➔ ДРАМАТА. „МЪРТВОТО ВЪЛНЕНИЕ“, КОЕТО БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА НЕ МОЖЕ ДА СКРИЕ
- ➔ СЪПРОТИВАТА. ЛАГЕРИТЕ. ГОРЯНИТЕ
- ➔ МИГРАЦИЯТА
- ➔ „ВИЛНИТЕ ЗОНИ“ НА СОЦИАЛИЗМА

Младите огнеборци завоюваха 7 медала

Младежкият отбор по пожароприложен спорт, в чийто състав влизат 13 юноши и девойки от школа „Огнеборец“ при ЦПЛР – Общински детски комплекс, Варна, 2 девойки от Провадия и двама младежи от Видин, се завърна с 1 златен, 2 сребърни и 4 бронзови медала от участието си Международното състезание по „Пикач къп“. То се проведе на 20 и 21 юли в Мерхатовец, Хърватия, като българските младежи се съревноваваха с отборите на Чехия, Словакия и Хърватия, съобщават от ЦПЛР – ОДК, Варна.

Златният медал отпътува за Видин, където се подготвя Мартин Петров. Той се представи най-добре от всички състезатели в дисциплината „Изкачване с шурмова стълба“ при юношите старша възрастова група.

Медали в индивидуалните дисциплини при момичета младша възрастова група спечели Ния Костова от Варна. Сребърният ѝ медал е

за „Изкачване на шурмова стълба“, а бронзовият – за „100 метра пътека с препятствия“.

Юношеската ни щафета заслужи второто място, а в „Бойното разгръщане от мотопомпа“ юношите достигнаха до третото място.

Бронзов медал заслужи и Михаил Щерев за „100 м пътека с препятствия“ при юношите старша възрастова група.

„Доволен съм от представянето на нашите състезатели. За варненските младежи усилената подготовка продължава, защото предстои състезание в Казанлък през октомври, а част от юношите и девойките, които са над 15-годишна възраст, ще се включат и в Международния клубен турнир „Одесос къп“, който ще се проведе за 11-а година в морската столица“, отбеляза Алексей Бердник, треньор на младежките национали и ръководител на школата по пожароприложен спорт в ЦПЛР – ОДК, Варна. **АЗ·БУКИ**

**Поръчайте
предварително**

Национално издателство

АЗ·БУКИ

National Publishing House

Училището, което винаги намира място под слънцето

Професионална гимназия по изкуства, транспорт и техника
„Елин Пелин“ е новото название на ПГ по керамика в селото на Гарата

Петя НИКОЛОВА

Единствената професионална гимназия на територията на община Елин Пелин е създадена през 1949 г., награждавана е два пъти с орден „Кирил и Методий“ и досега е дала образование на над 3700 ученици. След редица трансформации, през 2003-а се превръща в Професионална гимназия по керамика. Днес обаче, точно в годината, в която училището отпразнува своята 75-годишнина, трите области на образование, в които учениците са се обучавали през последните 4 години – изкуства, транспорт и техника, стават негова емблема.

От юли ПГ по керамика вече присъства на картата на образователните институции като Професионална гимназия по изкуства, транспорт и техника „Елин Пелин“.

Директорът инж. Диана Жекова твърди, че новото наименование е по-адекватно на специалностите, чийто спектър училището постепенно разширява, съобразявайки се с пазара на труда. Заедно с екипа си се надяват, че по този начин повече деца ще ги припознаят за бъдещото си кариерно развитие. Учениците могат да избират между специалности „Силикатен дизайн“ и „Спедиция, транспортна и складова логистика“, както и да се обучават за електромонтьори и художници по приложни изкуства.

Заповедта на Министъра на образованието и науката, с която се променя наименованието на познатия сред местните техникум по керамика и стъкло, е от 15 юли, но на практика влиза в сила от началото на новата учебна година.

Нито керамиката, нито стъклото обаче ще изчезнат от учебния план. И въпреки че няма деца, които да се дипломират с професия „Керамик“, обучението по специалност „Художествена керамика“ е толкова добро, че през последните години отборът на гимназията печели призиви места на състезанието от календара на МОН „Най-добър млад керамик“. През 2025 г. отново се класират на първо място.

Що се отнася до стъклото, то само гимназията в Гара Елин Пелин и софийската НППИ „Св. Лука“ предоставят такова обучение у нас.

„Силикатен дизайн“ е STEM специалност, за която все още набират ученици и ако сформираме маломерна паралелка, както се очертава засега, ще търсим съдействие за разрешение от Община Елин Пелин. Можем да запазим „Художествена керамика“, тъй като е защитена, но решихме да се спрем на „Силикатен дизайн“ именно защото е STEM специалност и се преподава само при нас и в София“ – казва директорката.

Жекова изказва съжаление, че въпреки изключително добрата база, с която разполагат, и налично общежитие, досега не са имали честта да домакинстват Националното състезание „Най-добър млад керамик“.

Снимки ПГИТ „Елин Пелин“

На състезанието по професия „Спедитор-логистик“ в София

Инж. Диана Жекова, директор:

„Има нещо свещено в благородното дело да създадеш училище, да вградиш в него мечтите си, да му вдъхнеш неповторим дух и всичко това да превърнеш в традиция.

Нашето училище обединява през годините много хора – учители, ученици, техните родители, служители, общественици. Обединява ни с онова нещо – позитивно и съзидателно, което е невидимо за очите и се пази и носи само в сърцето“

Д-р Мариана Ангелова, преподавател и художник

„Надявам се, че това все пак ще се случи – казва тя. – Можем да предложим много добри условия както като пространство и пълно оборудване, така и удобства за настаняване в нашето общежитие“.

Всъщност разговаряме с директорката в разгара на сериозни ремонтни дейности, които протичат в училището. Правят основен ремонт на сградата, подмяна на дограмата, ремонт на част от покрива и саниране по проект „Енергийна ефективност“. По Плана за възстановяване и устойчивост изграждат STEM център, както и спортна площадка – по Националната програма за спортни площадки. По четвъртата поръчка, на която възложител е Общината, се прави ремонт на общежитието, което разполага с просторни апартаменти със собствен санитарен възел и кухня. От 4-етажната сграда на общежитието са трансформирали първия етаж в лаборатории и са категорични, че

разполагат с всичко необходимо, за да домакинстват успешно едно национално състезание.

Трябва да се отбележи, че екипът на инж. Жекова се състои от професионалисти, хора с опит и умения, отдадени на призванието си и често – практикуващи.

С един от тях – д-р Мариана Ангелова, учител по теоретично обучение от направление „Дизайн“ и действащ художник, разговаряме за мобилностите по „Еразъм+“, които училището осъществява това лято за първи път, както и за предизвикателствата пред професионалните гимназии.

„За нашите ученици е много полезно и се радваме, че за първи път сме одобрени по програма „Еразъм+“ – споделя Ангелова. – Това е много добра възможност да научиш от първо лице какво се прави в другите страни, да се запознаеш в реална работна среда с нови неща и дори да се сравниш“.

До 28 юли 15 ученици от IX-XII клас по професия „Спедитор-логистик“ провеждат стаж в Лайпциг, Германия. Те са в дуална форма на обучение, ходят на практика в различни логистични бази и компании у нас, а в Германия ще посетят фирми по проект „Следващата стъпка – практическо обучение в Европа“.

В края на месеца по същия проект на програма „Еразъм+“ в Брага, Португалия, отиват също 15 ученици, но сборна група от „Художествена керамика“ и „Силикатен дизайн“. Мариана Ангелова, която ще ги придружи като ръководител, споделя, че там ще им покажат

характерни за Португалия и района керамични дейности, както и прочутите плочки „азулежу“, с които се покриват цели фасади по къщите.

„Специално за силикатния дизайн, истината е, че по редица причини в България вече сме с ограничени възможности да показваме на учениците реална работна среда – казва преподавателката. – Много от известните в миналото предприятия затвориха и разчитаме само на малки ателиета, които са далеч от индустриално производство. Неслучайно повече кандидатстващи се насочват към професията „Спедитор-логистик“.

В района има логистични бази и освен че практикуват в реална работна среда, дуалната форма предполага да сключат договори с фирмите и да получават заплащане. Работят като складови работници предимно, но ако имат амбицията биха могли да израстват, да се запишат да учат в УНСС, например. Освен това в учебната програма присъства и придобиване на шофьорска книжка. „Докато учениците от нашата специалност ги водим само във фирма „Шамот Ел Пе 2007“ ООД в Нови хан. Там все пак могат да се запознаят с процеса на производство. Виждат как се правят отливки и фино керамични изделия, как се обработва суровият материал и се стига до пластичната маса, как се лее. Има калъпи, пещи с различни размери и горивни камери. Най-хубавото е, че винаги сме добре приети“, казва учителката.

За ученическата производствена практика, която се провежда в края на учебната година, а сега е била в самото училище, Мариана разказва, че за втора поредна година предизвиква голям интерес у децата, записали се на летни занимания в читалището на селото.

„Остават много доволни – споделя тя. – След заниманията всички изработени от тях творби се изпичат, глазируют и ги получават обратно, за да ги занесат въщи. Идеята на производствените практики е наученото през учебната година да се произведе в повече бройки. Разбира се, следим за качество, но и говорим за бройки. Учениците са от X, XI и XII клас. С г-жа Петя

На Панаир на добротата

Мутафова водихме две групи в XI клас. Мутафова е завършила педагогика на изобразителното изкуство, ландшафтен инженер е и е възпитаник на нашето училище. Преподавателят Григор Велев също е възпитаник на това училище. Аз съм завършила Националното училище за изящни изкуства „Илия Петров“ в София и след това Националната художествена академия. Учителите Григор Велев и Светлозар Петков също за завършили Художествената академия. Не може да преподаваш комбинаторика, ергономия, силикатен дизайн, технология, ако не си учил тези предмети.“

Ангелова, която РУО – София-област, награждава през 2025 г. с почетна грамота „Учител на годината“, споделя също, че се радват винаги когато има събития, фестивали, пленери и състезания, на които да участват.

„Като „Млад керамик“ например – уточнява тя. – Не успяхме тази година, но винаги сме ходили на пленерите по рисуване в Пловдив, посещаваме задължително „Лаборатория за изкуство“ и сме очаровани от благотворителния фестивал „Панаир на добротата“, който организира Център „Таланти и иновации“ от град Елин Пелин. В последното издание учениците ни се представиха с красиви гравюри върху стъкло. Отиваме навсякъде, където ни поканят. Събираме си торбите, взимаме табелката с името на Професионалната гимназия и участваме в изложби. Защото идеята, от една страна, е да покажем на обществото, че това училище го има и се работи в него, но от друга – децата да следят нашите пътеки. Всички сме действащи художници, едновременно преподаваме и работим по собствените си творчески проекти. От нас децата виждат какво се случва, когато не сме в училище, какъв е нашият живот. Затова ги водим навсякъде, където можем, и показваме техни произведения. Искаме да преживеят аплодисментите, да видят погледите, възхищението на зрителите. Това са много важни неща. Говорим за духовната и емоционалната страна, не само за финансовата“.

Тази година за първи път се проведе официална церемония по връчване на Националните награди за приобщаващо образование. Целта на инициативата, организирана от Регионалния център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование – София-град, е да отличи личностите и образователните институции, които създават подкрепяща среда за всяко дете.

Гостуваме на 38. ДГ „Маргаритка“ във Варна. Екипът ѝ получи висока оценка и заслужено отличие в категорията „Приобщаваща детска градина“

Дуляна КОЧЕВА

Просто така се случи, че преди 15 години при нас постъпи първото ни дете със специални образователни потребности и бяхме поставени в условия на предизвикателство, в които да се научим как да работим с такива деца“, разказва за „Аз-буки“ директорката на ДГ 38. „Маргаритка“ във Варна Параскева Люцканова. Решават да се обърнат за помощ към специалистите от Регионалния център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование в Морската столица, и заедно с тях започват да създават подкрепяща среда.

„Пътят беше дълъг и доста труден, защото тогава все още не съществуваше приобщаващо образование, а интегрирано обучение и възпитание на деца със специални потребности. Подпомагащите институции също не бяха толкова много и всички бяхме във взаимно търсене на решения“, обяснява тя. Точно затова днес директорката и целият ѝ екип приемат наградата като заслужено признание за всичките отминали години на усърдна, трудна и предизвикателна работа.

Истината е, че те са постигнали за изграждането на екип от съмишленици, които работят в посока на формиране на подкрепяща среда.

„Нашата философия е, че към всяко дете има път и че всяко дете може да учи. Има способности, които може да развие. И всички полагаме усилия да помагаме на тези деца“, споделя моята събеседничка.

От 2018 г. в детската градина има екип за подкрепа на личностното развитие. Назначени на щат са ресурсен учител, психолог и логопед, които непрекъснато надграждат квалификацията си и прилагат иновативни подходи в работата си.

Към момента децата със специални потребности във варненската 38. ДГ „Маргаритка“ са 19. Много от тях са с по-тежки форми на нарушения от аутистичния спектър и в повечето случаи се налага да бъдат придружавани от лични асистенти.

„Всъщност всяко дете има своите специални потребности и нашата задача е да го опознаем и да го приобщим по най-добрия начин“, обяснява директорката. Отбелязва, че за целта понякога е нужно само да се структурира средата, но друг път са нужни повече време и усилия.

„Няма рецепти или универсални решения. Действаме изцяло спрямо нуждите на конкретното дете, така че да може то да се чувства добре в групата и в същото време средата да бъде приобщаваща до такава степен, че то да има своето място в нея“, обяснява Люцканова.

Снимки 38. ДГ „Маргаритка“ – Варна

Във варненската 38. ДГ „Маргаритка“ са креативни, обичат да творят, да танцуват и да се забавляват

Към всеки има път и всеки може да учи

Екипът на 38. ДГ „Маргаритка“ във Варна създава подкрепяща среда за всички деца

Параскева Люцканова,
директор

Категорична е, че силата на масовата детска градина в контекста на приобщаващото образование се крие точно в това – децата да бъдат заедно със своите връстници, а не да бъдат отделени и да работят индивидуално със специалист в кабинета му. По този начин те неусетно стават част от групата и започват да се чувстват добре в детската градина.

Разбира се, за това спомогат и някои иновативни решения, които успешно се прилагат в групите. Във всяка стая например има визуални разписания. Те определят реда, по който преминава всекидневното на малчуганите. Благодарение на тях адаптацията на децата със специални образователни потребности в масовата група става по-лесно, защото те знаят ритъма на групата, знаят какво следва. Така се чувстват значими и имат своята важна роля за деня. Например, като да посочат каква дейност вече е преминала и какво им предстои.

В градината има и зала за интензивна допълнителна подкрепа и ерготерапия, която е оборудвана с всичко необходимо. „Залата ни претърпява различни трансформации през годините. Средата, както всичко останало, не може да бъде константа. Тя трябва да се променя спрямо децата, за които в момента се грижим, подкрепяме и искаме

да приобщим“, обяснява Люцканова. И допълва, че към момента поради наличието на повече деца от аутистичния спектър и деца с дефицит на внимание се налага да дооборудват залата. Преди ремонта тя е била само мултисензорна, а вече в нея има и уреди за ерготерапия.

„В залата се провеждат ерготерапевтични сесии и сесии за сензорна интеграция. Работата в тази зала ни дава възможност да пренесем дейности от групите, които представляват трудности за децата, за да се отработят по интересен и достъпен за тях, но структуриран начин“, казва директорката.

Благодарение на взаимодействието и сътрудничеството с Центъра за творческо обучение от над 5 години разполагат и с легло център. В него работят с тематичните комплекти като образователни решения, успешно прилагат иновативните подходи като „учене чрез игра“ и „учене чрез правене“, като в тях активни участници са и децата със специални потребности.

Естествено, както и в повечето детски градини, материалната база е технологично обезпечена със съвременни и модерни обучителни средства. Използването на специфични средства за комуникация и технологии значително подобрява качеството на живот на децата със СОП, улеснява социалната им интеграция и повишава тяхната независимост. В работата си специалистите и учителите играят ключова роля в адаптирането и използването на тези средства според нуждите на всяко дете. В справянето с предизвикателствата разчитат на човешкия фактор и на квалификацията и капацитета на своите специалисти. С наличните ресурси те успяват да реагират по правилния начин във всяка ситуация според индивидуалните потребности на децата.

38. ДГ „Маргаритка“ разполага и с басейн, в който екипът провежда интензивна работа с децата със специални потребности. Те имат свой график, в който се работи индивидуално или в група от две-три деца. Разполагат и с мултисензорна градинка, оборудвана с естествена сензорна пътека, и зони, които провокират любопитството, откривателството, изследователството и през топлите месеци активно участват в групови занимания и полагат грижат.

„Там децата могат да се грижат за растенията и да бъдат в пряк достъп с почвата и пясъка. Това има изключително добър терапевтичен ефект върху тях“, казва директорката.

Разполагат и със STEM кабинет и солна стая. А в студените месеци използват интерактивната зала по безопасност на движение по пътищата „Моят град – красив и безопасен“. По стените ѝ са изрисувани значими обществени сгради и институции във Варна.

През настоящата учебна година децата в градината са общо 326. Разпределени са в 12 групи, като две от тях са яслени. Щатните служители са близо 50, както и шест медицински сестри и персонал към кухненския блок.

„Ние сме екип и всеки е в подкрепа на колегата си и на човека до себе си. Знаем, че можем да разчитаме един на друг“, обяснява директорката. По думите ѝ, екипът обединява хора, които се възприемат като семейство с обща кауза. И работата им прави градината наистина различна.

Колкото до всекидневното в ДГ „Маргаритка“, то определено е динамично. „Ние сме по-шумни, креативни, обичаме да творим, да танцуваме и да се забавляваме“, казва моята събеседничка. Педагози и деца често ходят на походи и прекарват всяка свободна минута сред природата, изучават я, изслед-

ват я и се грижат за нея.

Всеки ден започва с утринна гимнастика и ако метеорологичните условия позволяват, това се случва на стадиона. „Районът, в който се намира детската градина, е с изключително чист въздух. Тези условия предразполагат за укрепване здравето и физическото състояние на децата“, аргументира се Люцканова. Споделя дори, че през декември, независимо от ниските температури, всички излизат навън на снега, за да запалят тържествено лампичките на голямата елха в двора.

И във всичко онова, което правят, получават подкрепата на родителите. Още на първата среща с тях педагозите ясно заявяват, че те трябва да знаят, че ще бъдат част от дейността на детската градина. „И ако не ни припознаят като партньори, то значи са сгрешили в избора на детската градина. Но за наша радост, родителите се отзовават. Понякога в началото подхождат малко скептично, но впоследствие се включват в проектите, инициативите, кампаниите, тиймбилдингите“, обяснява моята събеседничка.

Преди дни ДГ „Маргаритка“ получава Плакет за човечност от Районния център по трансфузионна хематология във Варна. И това се случва, след като провеждат благотворителна кампания за даряване на кръв. Отзовават се много родители. Директорката разказва, че и децата много се вълнуват, че майките и бащите им се включват в кампанията, и се обръщат към тях с думите: „Ти си моят герой, защото дари кръв“.

„Осъзнаваме отговорността си към децата, грижата за настоящето и инвестицията в бъдещето им. Просто работим с много любов и разбиране и даваме най-доброто от себе си. Това е нашата философия и нашият мироглед“, завършва директорката.

Йоана Дойнска, XII А клас:

Госпожа Чаракчиева не е просто учител. Тя е вдъхновение, пример, опора и приятел. Тя е човек, който не само преподава, но и възпитава, изгражда, вдъхва увереност и показва пътя. Тя е от онези редки учители, които не спират да вярват в учениците си дори когато самите те се съмняват в себе си. Винаги готова да подаде ръка, да изслуша, да разбере, да помогне. Колкото и да пиша, колкото и гуги да търся, никога няма да са достатъчни, за да изразя благодарността си към нея. Тя е от онези хора, които остават в сърцето завинаги – не само като учител, а като човек, който е докоснал душата ти. Всеки учител би могъл да научи нещо от нея – не само за методите и дисциплината, а за отдадеността, топлината и истинската мисия на тази професия: да създаваш хора.

Снимка: Личен архив

Балната вечер е изпълнена със забавления, танци, снимки и множество прегръдки.

Стела МАРИНОВА

Всеки има поне по един учител, който му е помогнал да се развие и ще помни цял живот. За абитуриентите от тазгодишния XII А клас в столичното 121. СУ „Георги Измирлиев“ това е преподавателката по английски език Величка Чаракчиева.

Преди пет години – през 2020-а, и младежите, и учителката за първи път прекратяват прага на школото. Чаракчиева води часовете им по английски език от VIII клас. Прекарвайки по 13 часа седмично заедно, те изграждат доверие един към друг, а учениците бързо я заобичават.

„Изградихме силна връзка с тях още в VIII клас. Дори по време на онлайн обучението си бяхме оставили всеки петък един учебен час за разговори на различни теми. В училище използвахме картичките „Попитай и отговори“. Успяхме да се опознаем и да си имаме доверие“, споделя събеседничката ми.

Припомня си мила история от първия час, в който им преподава в VIII клас. „Едно от момичетата ми разказа, че и двете сме били с тениски с надпис „Friends“ от сериала „Приятелите“ и още тогава е усетила връзката между нас.“

В XI клас, когато се налага да им бъде назначен нов класен ръководител, младежите са категорични, че не искат никого друго освен любимата учителка по английски език.

„Няма кой друг да ни бъде класен освен вие, искаме си вас!“, заявяват младежите тогава.“

„Когато ги поех в XI клас, вече бяхме приятели. Те имаха свободата и най-вече доверието да споделят с мен дори и неща, които не са могли да кажат на родител, на приятел. Смятам, че това е ключът към по-големите ученици. През годините успяхме да изградим тези отношения, най-вече с много разговори. Не навсякъде това се получава, но случих на страхотен клас“, казва учителката.

Подчертава, че класът става много сплотен. Учениците не само се разбират добре в училище, а

и общуват извън него – излизат заедно, ходят на боулинг, на кънки, на волейбол. Неведнъж са ѝ предлагали да отиде с тях. Освен това тази година 5 от момчетата са създали отбор, който е завършил на второ място в турнир по онлайн играта Counter Strike, който се провежда с отбори от цяла България.

Първият випуск зрелостници на Чаракчиева успява да я трогне с поканата за бала им. Сутринта учителката намира оставени бележки с подсказки върху колата си, които трябва да следва до крайната цел. „Накараха ме да обикалям цялото училище. Накрая излязохме извън него, където бяха приготвили голямата изненада – горящи букви, с които бяха изписали „Ще дойдете ли с нас на бала?“ Докато вървах натам, бях със затворени очи и едно от момичетата ме водеше. В момента, в който учениците ме видяха, започнаха да свирят със свирки, да викат и дори не ми трябваше да ги видя, за да започна да плача. Когато са ти първи випуск, определено емоцията е различна“, разказва с вълнение събеседничката ми.

На изпращането през отминалия май също си разменят мили думи. По време на церемонията в училище всеки клас се обръща към класния си ръководител и след това учителят – към абитуриентите си. „Имаше доста емоции и съзри. В речта си споменах мили спомени и неща, за които сме се смели през годините. Когато след това четях своята реч към тях и се обърнах да ги видя, имаше и момчета, които плачат. Беше силно емоционален момент“, казва преподавателката.

Чаракчиева е категорична, че класът вече ѝ липсва. „Те са много колоритни образи и винаги можеш да ги чуеш и видиш по коридори-

те. С класната на другия клас си говорехме, че ще ни отнеме време, докато свикнем с мисълта, че догодина трябва да поемем нови класове и деца, които не познаваме така, както познаваме всеки един от тези млади хора“, споделя тя.

Учителката се гордее с постиженията на зрелостниците на матуриците. „Това за мен беше най-голямото удовлетворение“, допълва преподавателката.

За лятото имат уговорка да се изкачат заедно до Седемте рилски езера. „Очаквам да се обадят да кажат кой къде е приет и занапред да се свързват с мен най-вече с добри новини“, казва Чаракчиева.

За своето обучение след XII клас Чаракчиева решава да следва „Приложна лингвистика“ с английски и немски език в ЮЗУ „Неофит Рилски“. Първоначално не възнамерява да се насочи към преподаването. Под насоката на майка си, която е учител в детска градина, се решава да запише допълнителна квалификация. След като завършва, работи в друга сфера. Но по време на ковид пандемията остава известно време вкъщи и се чуди кой път да поеме.

„В един летен ден майка ми каза, че е видяла обяви в различни училища, и предложи да подам документи. Тогава се замислих и си казах – защо да не пробвам. Ако не ми допадне, поне ще знам, че съм опитала“, разказва учителката.

Попада документите си в последния възможен ден в няколко столични училища. Обаждат ѝ се само от 121. СУ „Георги Измирлиев“. Спомня си, че отива на интервю в петък и още в понеделник ѝ се обаждат с предложение за работа.

„Винаги казвам, че съм станала учител „случайно“, но съм човек,

който вярва, че случайни неща в живота няма, особено имайки предвид, че ми се обадиха единствено от 121. училище. Било е писано“, казва с усмивка Чаракчиева.

Все още помни вълнението и притеснението от първия учебен ден през есента на 2020 г. Малко преди началото на учебната година научава, че ще бъде класен ръководител на випуск, който е приет в V клас. „Деца идваха с много букети, бях усмихнати и позитивни, но и притеснени, че ще бъдат с нов класен. Бях подготвила на всеки от тях подаръчета.“

Те се запознаха и успяхме да поразчупим леговете“, спомня си Чаракчиева.

Същата година първите си стъпки в училище правят още трима педагози. Четиримата са наричани от по-опитните „групата на младите колеги“. И до днес те си помагат един на друг и се подкрепят.

В началото получава подкрепа от класната и учителя за следобедните занимания на друг от петите класове.

Чаракчиева е благодарна и на директорката Галина Тенева. „Винаги сме усещали подкрепата ѝ. Нейната врата винаги е отворена. За всеки въпрос сме отивали при нея и винаги ни е изслушвала“, казва тя.

Сега, с натрупания опит, младият педагог също помага на новопостъпили колеги. Преди няколко години тя става и председател на методическото обединение на чуждите езици в 121. СУ. „Изпитвам отговорност и задължение да отида да помогна, където мога“, заявява

събеседничката ми.

В клас по-скоро следва подхода на учителите, които са ѝ преподавали, а не толкова онова, което са я научили по време на следването. „Университетите залагат основно на теоретичната част, която особено в днешно време често не отговаря на реалността в училище. Опитвам се да поддържам баланс – да се провежда сериозна учебна дейност и да взимаме всичко по учебен план, но и да имаме по-леки упражнения – игри, работа по проекти, екипна работа. Тези подходи също водят до натрупването на знания и развиването на т. нар. „меки“ умения у учениците“, казва Чаракчиева.

От старата школа държи на сериозното писане на думи и на граматиката. „През годините видях, че ако трябва да разчитам на учениците сами да седнат и по техен си начин да ги научат, това се случва по-рядко“, смее се преподавателката.

Любопитно упражнение, което е любимо на учениците, е т. нар. тичаша диктовка. Класът е разделен на двойки, като единият ученик пише, а другият тича до определено място в стаята, където е поставен текстът за диктовката, и след това се връща и диктува запомненото на партньора си. „Забавно е. Всеки намира начин как да стигне по-бързо до диктовката и обратно, както и да запомни повече, за да се връща по-малко пъти“, разказва учителката.

За първи път тази година Чаракчиева преподава на IV клас. С тях пък често правят „лов на съкровища“. Учителката принтира думички с картинки по зададена тема, обикновено са свързани с нещо, което могат да намерят навън. Класът излиза в двора и започва да търси пеперудки, трева, камъчета. Когато са готови, влизат в стаята и записват новите думи в тетрадките.

В края на учебната година упражняват по забавен начин и миналото време с игра на дама. Квадратчетата, върху които трябва да се стъпва на два крака, са с лични местоимения. А двойните след тях са с „was“ или „were“, като всяко дете трябва да свърже съответното лично местоимение и да скочи в правилното квадратче.

С учителката по испански език Теодора Кирова провеждат съвместен урок в IV клас, който от есента ще започнат да изучават и езика. Заниманието протича под формата на игри и разпознаването на думи, които са сравнително близки до английския. По време на урока им помагат и ученици от XII клас, които са се насочили към учителската професия, след като завършат. А с учителя по история имат идея да направят общ урок в STEM центъра в училище.

Учителката прилага в работата си различни дигитални ресурси. По време на час играят Kahoot – за упражнения на думи и на граматика. От две години работи и с мисловни карти. По думите ѝ визуализациите върху дъската подпомагат някои граматически особености да бъдат възприети по-лесно.

В час използва и изкуствен интелект с идеята учениците да проследят даден модел, по който те да напишат определен текст. Например зрелостниците се подготвят как да напишат официално писмо, каквато е и една от задачите на матурата по английски език.

Събеседничката ми използва изкуствен интелект и за направата на част от задачите на тестовете.

За финал на разговора ни Чаракчиева казва, че следва лятото, в което ще се подготви за новите ученици, които ще дойдат в VIII клас през септември. „Надявам се, че ще се харесаме взаимно и че ни очакват приключения заедно.“

Стефан Командарев, режисьор, сценарист, продуцент и преподавател:

Доброто кино трябва да създава морално безпокойство

Спокойно мога да кажа, че до момента нямам нито един филм, от който да се срамувам

Стефан Командарев е сред най-разпознаваемите имена в съвременното българско кино. Режисьор, сценарист, продуцент, преподавател — и преди всичко разказвач на истории с ясно социално послание. Филмите му не просто се гледат, а се изживяват — те провокират размисъл, създават емоционален резонанс и както сам казва, „морално безпокойство“. Командарев е автор на едни от най-значимите игрални и документални филми в последните две десетилетия, като „Светът е голям и спасение дебне отвсякъде“, „В кръг“, „Посоки“ и „Уроците на Блага“.

Филмите му често разглеждат болезнени, но актуални теми от българската и човешката действителност — социална несигурност, морални дилеми, институционален срив, лична отговорност. Неговото кино не се стреми просто да забавлява или да носи естетическа стойност — то задава въпроси, провокира съвестта и поставя зрителя в етични и емоционални гранични ситуации.

Носител на десетки награди от международни фестивали, той не спира да търси — както в киното, така и в работата си с млади творци.

Пред „Аз-буки“ Стефан Командарев говори откровено за преподаването, вдъхновението, трудностите на българското кино и онова, което го кара да продължава — срещата с истинския зрител.

Разговора води
Павла КОТОВА

Пн Командарев, Вие сте режисьор, сценарист и продуцент, но също така — преподавател. Какво Ви отведе към преподаването и какво Ви задържа в тази роля?

– Все още в тази роля ме задържат единиците читави студенти, които имам. Очите им. Това, че понякога правят добри филми. Това, че имат интерес към нещата, които говорим, и интерес изобщо към киното. Тоест искат да се развиват. За жалост има и на обратния полюс и като че ли напоследък стават все повече и повече.

– А какво се стремите да ги научите? Има ли нещо, което вярвате, че не се намира в учебниците, но е от решаващо значение за младите кинаджии?

– Опитвам се да ги науча, че кино не се учи на лекции. Опитвам се да им кажа, че ако те не са на лекции, защото през това време снимат филми, аз ще съм най-щастливият преподавател. На лекции аз мога да им дам някаква база, да ги науча на някакви практически неща.

Но киното е занаят в най-добрия смисъл на думата, който се учи основно снимайки. И то снимайки, правейки грешки, след това, изпитвайки огромен яд, че тези грешки са се случили. След това правиш следващ филм, допускаш други грешки, но не допускаш предните. Това е единият основен начин на учене.

Вторият основен начин е с гледане. Непрекъснато гледане на филми. Съветвам всеки качествен филм да се гледа по много пъти и всеки път да се прави дисекция на различен аспект от него — актьорска игра, операторска работа, сценарни решения.

Чак след това идва лекцията и личният контакт — когато вече мога да ги консултирам по сценарий, по монтаж, по самата идея. Да

поговорим накъде върви филмът, какво се случва по света и т. н.

– С какви търсения, интереси и нагласи влиза новото поколение студенти в киното?

– В магистърската степен като че ли са по-наясно какво търсят. Повечето са работещи хора и реално търсят поприще в областта на киното. Търсят да се реализират.

При по-малките — там е малко по-проблематично. Те се възприемат повече като студенти по кино-режисура, отколкото като бъдещи режисьори. В IV курс, когато ги попитах да покажат някой свой филм, с изненада отговориха: „Ами... нямаме.“

Това сякаш показва едно объркване — между желанието да бъдеш нещо, пътя, по който трябва да минеш, и етикета „студент по кинорежисура“.

– Работили сте както по игрални, така и по документални филми. Каква е разликата в режисурата при двата жанра и какви уроци носи всеки от тях?

– Това е добре известно клише — че в документалното кино режисьор е Бог, а в игралното е обратно: там режисьорът е Господ.

В документалния филм задачата ти е да уловиш това, което Бог вече е създал. Когато снимаш документално, едното ти око е в това, което се случва пред камерата, а другото трябва да шари наоколо — да вижда дали пък няма нещо по-интересно, към което камерата може да се завърти и да го улови в движение.

А в игралния филм ти създаваш реалност. Там е важно да успее да се създаде усещане за автентичност, да се създаде истинност.

– Има ли режисьор, който е бил Ваш учител или вдъхновение? Кои са хората в българското или световното кино, от които сте научили най-много?

– В българското кино безспорно е Людмил Кирков. Всеки негов филм е събитие. Имам безкрайно любими негови филми, като „Равновесие“. А последният му

Снимка Олег Попов

филм — „Петък вечер“, за мен е абсолютен шедьовър — дори бих казал, че е изпреварил времето си. Това е филм, който съм гледал може би десетки пъти.

В световното кино са учителите ми адски много и много различни — Фелини, Тарковски, Жако Ван Дормал, който ми е много любим, Пол Томас Андерсън.

– Често работите с актьори, с които изграждате дългосрочно партньорство. Какво е най-важното, което един режисьор трябва да даде на актьора, за да се получи автентичен образ?

– Първото най-важно е правилният кастинг. Да избереш актьор, който е здрав психически, тоест няма проблеми с егото си и е готов това его да го подчини на хиляда процента за филма.

Оттам насетне това са месеци репетиции, обсъждане на персонажите, промяна на сценария, пренаписване на диалога. Защото един диалог може да звучи супер на хартия, но като го сложиш в устата на актьора, се вижда, че трябва нещо да се донепасне.

По-голямата част от същинската работа се извършва преди началото на снимките, тъй като тогава има време за търсене и експерименти. По време на репетиции можеш да си позволиш да пробваш различни неща и да откриеш кое работи. По този начин актьорите постепенно се превръщат в съавтори. А снимките сами по себе си са строго организиран, интензивен процес — дванайсет часа на ден машината върви.

– Смятате ли, че уроците от киното могат да се прилагат и в живота? Има ли конкретен

филм, който Ви е променил и като човек?

– О, със сигурност много филми са ми повлияли. Неслучайно казва Жако Ван Дормал и Людмил Кирков. Или примерно филм като „Ново кино „Парадизо““ беше една от причините изобщо да се захвана с тази работа. Този филм е абсолютен обяснение в любов към киното.

– А какво Ви мотивира да разказвате историите, които избирате?

– Опитваме се и с нашите филми по някакъв начин да повлияем на действителността — например с няколко от документалните си филми постигнахме реални резултати. „От признателните потомци“, който разказваше за изоставените гробове на български интелектуалци на Централните гробища, доведе до това, че голяма част от тях бяха възстановени. С „Живот от живота“ пък се опитахме да променим напълно забатания процес на донорството и трансплантациите в България.

С останалите си филми, включително игралните, също се стремим да предизвикаме промяна — в мисленето, в системата, в начина, по който хората гледат на определени теми.

Да, опитвам се да правя кино, което е интересно, гледаемо и има зрителски потенциал, но основното е друго. Някой беше казал — а после Андрей Звягинцев го повтори — че доброто кино трябва да създава морално безпокойство.

– Има ли събитие или човек, който Ви е повлиял особено силно в началото на пътя Ви?

– Естествено, най-напред — майка ми и баща ми, Бог да ги прости. Майка ми беше преподавател по

френски и преводач. Винаги се шегувам, че съм имал сложно детство, защото всеки четвъртък бях с нея на концерт на Софийската филхармония в зала „България“ и с времето знаех наизуст колко точно лампи има във всяка посока, в която се обърнеш.

А баща ми, също Бог да го прости, всяка събота или неделя ме водеше на мач на „Левски“. От друга страна, беше човек на точните науки — професор в Българската академия на науките по времето, когато това наистина звучеше сериозно и престижно.

Тези двама души, тези две различни гледни точки към света по някакъв начин силно са ми повлияли.

Оттам насетне — дълга поредица от учители, преподаватели, режисьори, на чиито филми съм се възхищавал, хора, които са ми подавали ръка, които са ми помагали.

И това е нещо, което продължава и до днес.

– Какво е най-голямото предизвикателство да правиш стойностно кино в България?

– Най-голямото предизвикателство е да успееш да го финансираш и да го заснемеш. Това като че ли се случва все по-трудно. Непрекъснато има проблеми, подводни камъни, обжалвания на сесии и всякакви такива безумия.

– А най-голямата награда?

– Най-големият кеф е, когато видиш очите на хората, излизайки от прожекция на твой филм — особено в онзи момент на разговор, когато още носят емоцията от видяното.

Никога няма да забравя — винаги давам този пример от „В кръг“ — филма, който беше за полицаите. Защото тогава получихме огромна подкрепа от Синдикалната федерация на служителите в МВР, специално в София. И ние им обещахме, че първата прожекция в столицата ще бъде именно за тях.

Това беше една от първите прожекции на филма изобщо в България, без да е част от официална премиера или фестивал. Организирахме я в зала „Люниер“ — пред 400-500 полицаи. Цялата зала беше пълна с униформи. Ние си мислехме, че след филма ще си кажем няколко думи в рамките на 15 минути и с това ще се приключи. Но ни задържаха час и половина. Ставаха огромни мъже в униформи, плачеха и казваха: „Видяхме живота си на екрана.“ А полицаи питаха Ирени Жамбонас, която играеше женския образ: „Колко години сте били в системата на МВР?“

Тези реакции на тези хора няма как да ги заменя. Да, гордея се с много неща в живота си — най-вече с децата си, със семейството си. Но слагам редом до тях и това: че мога съвсем спокойно да кажа, че до момента нямам нито един филм, от който да се срамувам.

Нов ректор в Бургаския държавен университет

Проф. Сотир Сотиров се пребори за ректорското място в Бургаския държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“. Това се случи след оспорвана надпревара между четирима кандидати и след балотаж, съобщават от висшето училище.

Проф. Сотир Сотиров

В продължение на над 25 години той е заемал ключови академични длъжности във висшето училище –

ръководител катедра, заместник-декан, заместник-ректор в два мандата, и е допринесъл съществено за стратегическото развитие на университета.

Ръководил и координирал е над 15 национални и международни проекти на обща стойност от над 50 млн. лв. по национални и международни програми в областта на биомедицинските изследвания и интелигентните системи, включително два центъра за върхови постижения и един център за компетентност.

Ръководител е на „Лаборатория по интелигентни системи“, която към момента работи по 9 проекта – един център по върхови постижения, два центъра по компетентност, три международни и три национални проекта.

Проф. Сотиров системно изгражда научни кадри и докторанти. Има над 250 научни публикации, от които 145 са индексирани в Scopus и Web of Science, основно в направленията изкуствен интелект и биомедицина. Редовен член е на програмни и организационни комитети на международни конференции (IEEE, IFSA, EUSFLAT), съпредседател на четири международни форума, чиито сборници са индексирани в Scopus, както и редактор на 13 тематични сборника, издадени от Springer.

Носител е на редица престижни научни и академични отличия, включително наградата „Високи научни постижения“ от Съюза на учените в България, „Специална награда за принос“ от Българската асоциация по информационни технологии (БАИТ) и „Златна значка“ на Научно-техническите съюзи в България. Удостоен е със званието IEEE Senior Member – международно признание за професионални постижения в областта на интелигентните системи. Многократен носител е на отличия на международни конференции извън България.

Очаква се проф. Сотир Сотиров да встъпи в длъжност в началото на септември месец. **АЗБУКИ**

Българският INSAIT с пореден научен пробив

Екип изследователи от Института за компютърни науки, изкуствен интелект и технологии (INSAIT) към Софийския университет „Св. Климент Охридски“ представи GaussianVLM – първия в света генеративен модел, който съчетава компютърно зрение и естествен език за разбиране на фотореалистично 3D съдържание. Това съобщиха от най-старото ни висше училище.

Седмица след публикуването ѝ научната статия, която описва модела, се нарежда сред десетте най-четени в света според класацията Scholar Inbox – свидетелство за значимия интерес от страна на международната академична общност.

GaussianVLM дава възможност на роботизирани системи да анализират реални триизмерни сцени въз основа на обикновено видео, заснето с потребителска камера, без необходимост от специализиран хардуер. Моделът може да отговаря на въпроси като „Какво има на масата?“ или „Има ли достатъчно места за всички гости?“, демонстрирайки разбиране на цялостната пространствена и семантична структура на средата.

Това е първият модел, който поддържа въпроси без предварително зададени езикови ограничения и който може ефективно да обработва мащабни 3D сцени. Значителна иновация е компресирането на визуалната информация – от над 40 000 елемента до едва 132 токена, което позволява бърза и ефективна обработка от големи езикови модели.

Уебстраницата на проекта е достъпна на интернет страницата на Института. **АЗБУКИ**

Снимка АЕЦ „Козлодуй“

42 студенти участват в лятната стажантска програма „Ядрени хоризонти“ в Атомната електроцентрала „Козлодуй“, съобщават оттам. 21 от младежите са и стипендианти на централата. Всички те се обучават по приоритетни за Централата технически специалности в 10 български и чуждестранни университета. До 8 август стажантите ще работят по конкретни проекти в реална високотехнологична среда, където под ръководството на опитни ментори от АЕЦ „Козлодуй“ ще придобиват нови знания и практически опит. Те ще участват в решаването на професионални предизвикателства и ще развиват ценни умения.

На темата за лидерството е посветен тренинг, ще бъде проведен уъркшоп по развитие на презентационни умения. На финала стажантите ще представят пред своите наставници и колеги кратка презентация по възложения им проект. Победителят може да бъде отново стажант, без да преминава процедурата по одобрение

Още възможности за магистри

Приемат студенти тази есен и в откритите наскоро факултети

Срокът за подаване на документи за прием в УНСС продължава до 29 август

Снимка УНСС

Прием в нови специалности за предстоящата академична 2025/2026 г. предлагат част от висшите училища у нас, показва проверка на „Аз-буки“.

С 5 нови специалности започна приемът за образователно-квалификационна степен „магистър“ за зимния семестър в Университета за национално и световно стопанство. В отговор на нуждите на съвременната дигитална и глобална икономика се предлагат и „Криптоикономика и блокчейн“, „Големи данни и аналитичност“, „Изкуствен интелект в икономическото образование“, „Счетоводство и финансов одит“ и „Национална и глобална сигурност“. Програмите са ориентирани към търсените умения на бъдещето и отразяват стремежа на университета да бъде водеща институция в подготовката на висококвалифицирани кадри за дигиталната трансформация на икономиката и публичния сектор.

УНСС предлага и възможности за международен академичен обмен в рамките на Европейския университетски алианс ENGAGE. EU. Съвместно с университетите – партньори от Алианса, през учебната 2025–2026 г. започва и новата сертифицирана програма

„Global Sustainability Management“. Тя е обвързана с обучението по две магистърски програми – „Бизнес и екологична устойчивост с преподаване на английски език“ и „Климат и международен бизнес с преподаване на английски език“.

Медицинският университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ във Варна обявява прием в нова магистърска програма „Логопедия“ за неспециалисти. Тя е задочна форма на обучение и е с продължителност 4 семестъра. За нея могат да кандидатстват притежаващите бакалавърска степен в направленията „Педагогика“, „Педагогика на обучението по...“, „Филология“ и „Психология“, както и завършилите магистър в „Медицина“ и „Дентална медицина“.

Националната художествена академия предлага прием в магистърската програма „Моден мениджмънт и брандинг“. От една страна, тя е надграждащ етап за студентите по моден дизайн, а от друга страна – дава възможност за формиране на специалисти, идващи от други сфери на познанието, да придобият знания за основните принципи при създаването на модна колекция и за съпътстващите я сфери, както и за стъпките, които се изминават, за да може колекцията да достигне край-

ния потребител.

Висшето училище по агробизнес и развитие на регионите открива иновативна магистърска програма, създадена в рамките на Европейския университетски алианс INVEST: Innovations of Regional Sustainability European University Alliance - The Competitive University for a Sustainable Future. Специалността е насочена към подготовка на специалисти в сферата на социалната икономика и социалното предприемачество. Програмата предлага задълбочено обучение по ключови теми като развитие на човешкия и социалния капитал, управление на социални предприятия и прилагане на устойчиви бизнес модели.

Междувременно от Бургаския държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“ обявиха прием в специалност „Фармация“. Това е възможно, след като Народното събрание прие решение за откриването на Факултет по фармация в неговата структура.

Бе взето решение и за откриване на ново звено в структурата на Медицинския университет в Плевен – Факултет по ветеринарна медицина. Кандидатстването за специалност „Ветеринарна медицина“ бе с приеман изпит по биология или с оценка от държавния зрелостен изпит по биология. **АЗБУКИ**

В Антарктида за 6 години не се е натрупал нов лед

Най-добрият начин на адаптация към климатичните промени е чрез образование, твърди ученият Цветан Паров

Цветан Паров е човек с разнородни интереси, на пръв поглед нямащи много общо помежду си. Той е инженер по образование, строител, запален спелеолог, докторант в Института за космически изследвания. Тази пролет участва за втори пореден път в експедиция до Антарктида.

Зина СОКОЛОВА

Оказва се, че цялата палитра от разнородни занимания има съвсем логично обяснение. Баща му е бил физик, завеждащ астрономическата обсерватория в Борисовата градина. Майка му също е била физик, така че науката винаги е била близко до него. Въпреки това се оказва като изключително посредствен ученик в средното училище.

„Никакъв зор не си давах, но пък тръгнах по пещери тогава. И го превърнах в мое хоби. Преди това пробвах различни видове спорт, но видях, че никъде нищо не става от мен – нито в леката атлетика, нито в колоезденето, нито в каратето. Намерих себе си в пещерите“, споделя Паров пред „Аз-буки“.

Това, което го привлича най-много, е, че е в този спорт няма публика. И е единственият, в който човек не може да бъде фалшив. Слиза под земята само с двама-трима много добри приятели и само те са свидетели на това, което постига или в което се проваля.

„Не може да излезеш и да кажеш „Аз бях много добър“, защото другите могат да ти се изсмеят, ако не казваш истината – казва той. – Под земята всички сме равни.

Така че тази любов към пещерите и към подземното царство започна оттогава.

Покрай това много от моите приятели станаха геолози.“

Но повлиян от родителите си, той самият става физик. Сега му предстои да стане доктор по физика, след като защити дисертацията си в Института по космически изследвания и технологии на БАН. По време на стаж в Аерокосмическия университет в Самара, Русия, участва в изработването на спътник за прогнозиране на земетресения заедно с италиански учени. Така успоредно вървят и заниманията по физика, и тези с пещерите.

Покрай всичко това се запознава и с учени, които са работили на Антарктида. Естествено започва да се интересува и от Ледения континент. Нещо повече – печели конкурс, финансиран от Министерството на образованието и науката, за млади учени, които да работят на нашата база на Антарктида.

„Тук е мястото да кажа, че преди

Антарктида темата на докторантурата ми е влияние на слънчевата активност върху атмосферни процеси, които се случват под земята в карстовите среди – споделя ученият. – Интересувах се как се отразяват флукуациите в слънчевата активност, какво е влиянието на единадесетгодишния слънчевия цикъл върху климата и микроклимата на Земята и под нея.“

Цветан Паров лесно прибавя към пещерите и ледниците. Натрупаното знание като спелеолог просто се пренася към ледниците. Ползва абсолютно същите температурни сензори, регистратор на данни. Получава много интересни резултати.

„Установихме корелации със слънчевата активност – в повечето климатични модели облаците са пасивен участник или следствие на нещо, което се е случило – разказва ученият. – При нашия климатичен модел облаците са активен участник. Дори успяхме да потвърдим петнадесетгодишната теория на датски физик.“

В нея се твърди, че на около шестдесет и три градуса южна ширина заради силното излъчване на Антарктида, на тези безбрежни ледени полета, когато няма облаци, Леденият континент много бързо се охлажда. Теорията на датския физик е, че когато няма облаци, преди това е имало повишаване на слънчевата активност, която не пропуска космически частици и те създават кондензационни ядра.

„Изследваме голямата верига на взаимовръзки, които се случват с

климата на нашата планета. Особено в година като настоящата, при която имаме слънчев максимум и всички виждаме, че нещо се случва с климата и има затопляне,“ обяснява ученият.

И ако при нас има затопляне, на други места има захлаждане, категоричен е Цветан Паров. На Марс също има глобално затопляне, както и флукуации в количествата на замразения въглероден диоксид по полюсите на Марс.

Важно е да се изследва и доколко човешката дейност е причина за все по-голямото запрашване, за повишаването на температурата, за повечето изпарения.

Интересен феномен е, че когато Антарктида се затопля, Арктика се охлажда.

Когато има повишаване на слънчевата активност, намалява облачността в полярните региони. Това е доказано в експеримент на НАСА. Един спътник следи колко облаци има на Земята, тяхната плътност, а друг следи за космическите частици, които бомбардират Земята. Двете графи се припокриват точно в продължение на вече двадесет години. А Цветан Паров и неговите колеги успяват да потвърдят този климатичен модел.

Изследванията на Антарктида на дълбочина около шестдесет метра доказват, че при повишаване на слънчевата активност облаците над

континента изчезват и температурите в ледника падат. Под него има пукнатини, както и има огромна пещерна система. Но тези кухни, прилични на дворци, са изключително опасни за посещение.

„Преди няколко години в Исландия такава ледена пещера се срути върху трима туристи – припомня Паров. – Така че гледаме да се опазим живи. Но при повишаване на слънчевата активност облачността при нас долу, на шейсет и три градуса южна ширина, където е българската база „Свети Климент Охридски“, намалява. И в комбинация със силни ветрове и много силно охлаждане този студен въздух пада в пукнатините и така ледникът се стабилизира, защото за последните шест години не се е натрупал нов лед. Тъкмо обратното – два пъти поред ходих на Антарктида, миналата и тази година, и установих, че този ледник се топи много интензивно и всички реperi, които бяхме поставили от миналата година, ни показват, че има затопляне.“

Един основен репер е зоната на постоянни отрицателни температури. Миналата година учените измерват, че на дванайсет метра под повърхността на леда температурата става отрицателна, което означава, че там ледът е стабилен, но тези дванайсет метра отгоре се топят.

Тази година границата вече е двайсет метра. Тоест има потъване между десет и двайсет метра лед, подложен на въздух с положителна

температура.

От друга страна, НАСА миналата година обяви, че спътникови снимки сочат, че в централната част на Антарктида има 400 милиарда кубични метра нов лед.

„Това означава, че планетата се адаптира. И може би и ние трябва да се адаптираме, като най-добрия начин на адаптация всъщност е чрез образованието – на мнение е Цветан Паров. – Трябва да научим следващите поколения, че не всичко е мед и масло, че трябва да се учи, че трябва да се опазва природата. Трябва да сме по-отговорни, за да можем да забавим това топене.“

Дава за пример как във Франция наскоро се срути ледник и погребва едно село, от което хората бяха предварително евакуирани. Това показва, че

има интензивен процес в момента на адаптация на планетата.

В района на Хималаите, Чили, Аргентина, Патагония, Андите и Алпите това са сумарно повече от два милиарда души, които пият вода, която идва от ледници. Но като изчезнат ледниците, те няма откъде да пият вода. Същото важи и за темповете, с които замърсяваме с боклуци природата.

„Преди 7 години по покана на местното географско дружество на провинция Юннан ходихме в токущо новооткрита пещера, която има страхотен потенциал за туризъм. Огромна е. Все едно влизаш в стадион „Васил Левски“ на игрището, само че това е под земята и цялото това нещо до половината е пълно с пластмаса – посочва той. – Тя е изхвърляна там близо 50 години, откакто индустриално се произвежда пластмаса. Сега пък почва обратният процес – изваждането ѝ от пещерата, което се прави на ръка от работници.“

Преди години хората от целия пещерен клуб, в който членува Паров, хващат хепатит при експедиция край Карлуково, където има две пещери – на едната викат Джировица, на другата – Кучешката. В първата местните жители си изхвърлят джибритите от казана, а в другата – мъртвите животни. И замърсената вода се смесва с водата от чешмите и кладенците.

„И тук пак решаваща е ролята на образованието – категоричен е Цветан Паров. – Хората са добри навсякъде, но просто не знаят колко важен е пътят на водите под земята. На подобна история се натъкнах и в Иран, където с мои приятели бяхме в пещера, където местното население си изхвърляше батериите. А после пиеха от отровената вода.“

От август Цветан Паров и колежите му ще възобновят проучването на най-дългата и най-дълбоката пещера в България – Колкина дупка в Понор планина. Те много се радват, когато установяват, че на входа на пещерата има гнезда на вид пещерни гарги, които са в Червената книга на България. Има, разбира се, и прилепи, но те са вътре.

Снимка Личен архив

Съюзът на физиците в България и фондация „Еврика“ организират Национален конкурс за есе „Проф. Никола Балабанов“ за ученици и студенти на тема „Физик, от когото се възхищавам“. В Конкурса се включиха 98 ученици от 24 основни и средни училища, както и студенти от три висши училища, които в три възрастови групи представиха своите виждания по темата на Конкурса. Есета са оценени от жури и са представени на Младежката научна сесия в рамките на 53. национална конференция по въпросите на обучението по физика на тема „Изучаване на квантова физика за устойчиво бъдеще: от учебната зала до индустрията“.

Медия партньор на форума е Национално издателство „Аз-буки“.

По традиция вестник „Аз-буки“ публикува отличените творби.

Чуен-Шиунг Ву: кралицата на ядрените изследвания

Ева Господинова – VII клас, II място
ОУ „Неофит Рилски“ – Габрово
Научен ръководител – Дарина Ганчева-Маринова

Физиката е наука, която се опитва да разгадае тайните на Вселената. В това непрестанно търсене на истината физиците понякога достигат до открития, които променят хода на историята. Едно такова откритие е ядрената енергия. Енергия, която е в състояние както да спаси света, така и да го погуби.

В това есе ще разгледам двойствената природа на ядрените технологии през живота и труда на една достойна жена и учен, която е била и на двата полюса на ядрените разработки. Тя е вдъхновяващата за мен китайско-американска физичка Чуен-Шиунг Ву, която не само е блестящ учен, но и пример за силна и упорита жена, която успява да се докаже в област, доминирана от мъже. Нейната история е завладяваща не само заради научните ѝ постижения, но и заради нейната отдаденост и смелост да се бори за мястото си в научния свят.

Родена е в Китай през 1912 г., в период, когато образованието за жените не е било приоритет. Въпреки това семейството ѝ я подкрепя и тя успява да завърши университета в Нанкин. Математиката не успява да я спечели, но физиката ѝ задава много въпроси и отключва едно опияняващо любопитство. Голяма част от вдъхновението идва от научните трудове на мадам Кюри. През 1934 г. Ву се дипломира с почести и изпреварва по успех всеки свой колега. По-късно заминава за Съединените щати, където работи в Колумбийския университет.

Ако си мислим, че ѝ е било лесно да развие своя безспорен научен талант, ще сгрешим. Въпреки че през 1920 г. в САЩ е приета 19-ата поправка към Конституцията, която дава на жените право на глас, все още съществуват много предрасъдки и дискриминация спрямо жените. Нейната работа е от ключово значение за развитието на модерната физика и води

до Нобелова награда за легите ѝ, но самата тя не получава същото признание, въпреки че без нея откритието е нямало да бъде възможно.

През 1944 г. тя се включва в едно начинание, което впоследствие ѝ носи голямо разочарование и променя из основи живота и мирогледа ѝ. Мисля си за това колко сила на духа е необходима да участваи всеотдайно в проект, който води до гибелта на милиони хора, и след това да изпиташ огромно съжаление, ставайки свидетел на собственото си творение. Разбира се, че става въпрос за проекта „Манхатън“.

Итук започва най-впечатляващата за мен трансформация на силната личност – способността, въпреки че не можеш да поправиш грешката си, да намериш сили да се изправиш и да отдадеш остатъка от живота си в грижа за здравето на хората. Защото освен в областта на фундаменталната физика Ву има принос и в медицината. Тя работи върху радиоактивността и нейните приложения, което помага за развитието на методи за лечение на заболявания като рак. Нейните изследвания върху изотопите са използвани в медицинската диагностика и терапия. Без откритията ѝ много от съвременните методи за диагностика може би нямаше да съществуват. Погрешно е да свързваме медицината само с лекарите и медицинските сестри, защото зад всяко откритие стоят години на изследвания, труд и на гениални идеи, като тези на Ву. Този аспект от работата ѝ ме вдъхновява още повече, защото показва как физиката може да се прилага за спасяване на човешки животи.

Наричана Първата дама на физиката, Кралицата на ядрените изследвания, Китайската мадам Кюри и още много други, Чуен-Шиунг Ву е пример за интелигентност, упоритост и новаторство. Тя е преодоляла много трудности и е доказала, че жените могат да направят огромни проби-ви в науката.

Чистата мисъл може да промени представите ни за природата*

Радостина Маринова – VIII клас, II място
СУ „Христо Проданов“ – град Карлово
Научен ръководител – Донка Дончева

Физикът, който ме вдъхновява, е Айнщайн. Възхищавам му се от момента, в който чух за него, започвайки изучаването на тази сложна, но интересна наука.

Айнщайн се ражда през 1879 г. в Улм, Германия, в скромно семейство. За ужас на родителите си той не впечатлява с външния си вид. Напротив, със сплесканата си квадратна глава по-скоро отблъсква, отколкото да е обект на симпатии.

Детството на бъдещия физик не е красиво. Ученическите години също. Престоят в училище е по-скоро мъчение, упреците и наказанията на учителите – ежедневие. Никой не е за осъждане. Талантът още се крие дълбоко, никой не предвижда уникалността на детето гений. Нито в особената наблюдател-

ност и влечение да анализира нещата около себе си подробно и задълбочено, нито в избора да изучава точно определени предмети, отхвърляйки всички останали. Чия е вината, ако малкият гений е останал незабелязан? Човешкият фактор е многократно по-склонен на грешки, отколкото природният. Природата никога не греша. Ако е отнела, компенсира многократно. Ако е дала в повече, си взема обратно излишното.

През пролетта на 1895 г. напуска училището поради конфликт с училищното настоятелство, представяйки лекарска бележка, и заминава при семейството си в Павия, Италия. По това време Айнщайн написва първия си научен труд „Изследване на състоянието на етера в магнитни полета“.

Ако упоритият труд и влечението да откриваш е странно, то като такъв може да бъде определен и съзнателният път на учения. Признанието не идва веднага. Най-известното и едно от най-значимите открития на Айнщайн е Теорията за относителността, която е променила развиването и разбирането ни за гравитацията и движението на телата. Макар Теорията на относителността да е трудна за възприемане от масовото съзнание, именно обикновените хора от неговата епоха схващат нейната важност. Използвайки само хартия и молив, той създава в ума си образа на Вселената, в който прилага своите идеи и заключения. Тази техника той използва още от шестнадесетгодишен. Опитва се да си представи как би изглеждала Земята от гледната точка на пътник, използващ светлината като средство за

придвижване.

Едва на 36 години Айнщайн пише 5 статии на три различни теми, които разтърсват и променят научния свят. Тези статии не са базирани на трудни експерименти и на сложни изчисления, а по-скоро на елегантни аргументи, изводи и интуиция. За първи път в историята на човечеството Алберт Айнщайн доказва, че чистата мисъл може да промени представите ни за природата, обяснявайка я на молекулярно и на атомно ниво.

Едно от най-интригуващите хобита за Айнщайн е пътуването с параход, тъй като предразполага към спокойствие и почивка. Една от любимите му дестинации е Япония. Той е изумен от красивата ѝ природа, като трагична ирония на съдбата е, че най-много го впечатлява град Хирошима, за чието бъдещо разрушаване изпитва угризения.

„Огнено небе“ от Игнат Игнатов, XII клас, СУ „Хаджи Мина Пашов“, Сливен – второ място от Националния фотоконкурс за ученици и студенти на тема „Невидимите сили на физиката“, провел се в рамките на 53. национална конференция по физика

Ябълката на Нютон е символ на възхновение*

Кристина Живкова – VIII клас, III място
ПТГ „Доктор Никола Василиадис“ – Габрово
Научен ръководител – д-р Христина Денева

„Всяко тяло запазва състоянието си на покой или на праволинейно равномерно движение, докато външно въздействие не го изведе от това му състояние.“

Първи принцип на механиката

В живота ни постоянно се сменят настроения и състояния на покой, на праволинейно равномерно движение, на неравномерно или дори на криволинейно движение и т. н. Така дори равномерно праволинейно движение или покой (иначе казано застоят на едно място) поради някаква външна причина се сменят в друг вид състояние (движение).

Предполагам, че по подобен начин в трудовете си великият учен Исаак Нютон, опитвайки се дълго време да разкрие тайната на омази невидима сила, която задържа планетите в орбитите им, но все пак не успява да стигне до същността и природата ѝ, се колебае между състоянията на ускорително движение или застой на мисълта. Очевидно, нужна е била онази тъй известна ябълка, за да го изведе от състоянието му на

„покой“. Ябълката се явява в точния момент пред точния човек, който да успее да разчете движението ѝ и причината за него.

Според легендата при откъсването си от дървото ябълката удря Нютон по главата, вследствие на което се заражда Законът за всеобщото привличане. Никъде обаче няма писмени доказателства, че наистина се е случило точно така. Най-вероятно Нютон просто е наблюдавал падаща ябълка и е стигнал до извода, че силата, привличаща телата към повърхността на Земята, е същата сила, простираща се и в Космоса и придържаща луни, планети и метеори в орбити. Английският учен осъзнава ясно, че това е сила на привличане, но веднага следва въпросът – еднопосочно ли е това привличане? Разбираемо не е, иначе планетите щяха да се сблъскали досега със сила, равна по големина на силата на привличане, която тласка планетите в обратна на гравитационната посока. Той се оказва прав и тази сила е т. нар. центробежна сила, която се проявява винаги когато един предмет

се върти с голяма скорост около друг. Ябълката обаче не се върти около Земята, затова на нея не ѝ действат центробежни сили, а единствено силата на гравитацията.

Когато се заражда идеята за гравитацията, великият физик бил в родното си имение в Улстърп, Линкълншир. За разлика от повечето му колеги Нютон е известен с това, че е разработвал математически разсъждения върху теориите си – така трудовете му стъпвали върху стабилни и неоспорими доказателства. Така именно с помощта на математически анализи той стигнал до извода, че разстоянието между телата и силата на привличане се изменят чрез определена закономерност или иначе казано, че гравитационната сила се подчинява на „реципрочното квадратно правило“. В заключение можем да твърдим, че ябълката е довела до първото квадратно уравнение в науката:

$$F = \gamma (m_1 m_2) / R^2$$

Всичко това става възможно благодарение на любопитната природа на Исаак Нютон. На негово място мнозина учени дори и не биха обърнали внимание на падащата ябълка. Какво ли щеше да стане, ако и Нютон не бе обърнал внимание на незначителната падаща ябълка?

*Заглавията са на редакцията. Есета се публикуват със съкращения

Биволи и дантели

Първата изложба в София на кюстендилския художник и учител Евгени Серафимов може да се види до 3 септември в Националния етнографски музей

Петя НИКОЛОВА

Експозицията „Биволи и дантели“ на Евгени Серафимов и Бистра Писанчева е много красива. Чувстваш се заобиколен от нещо истинско, което ти се струва познато. Идва от живота и го усещаш близко. Най-напред Евгени е нарисувал бивола, после Писанчева е изплела дантелената му вариация. Направила го е едно към едно като неговата картина, но с конци, шнурове и карфици. Двете творби са поставени една до друга. Можеш да се доближиш максимално до тях, а после да се отдръпнеш. За да видиш как по нишката, която ни свързва с корените и рода и от която черпим силите си, ще продължат децата ни.

Всяка нова изява на Серафимов впечатлява. Рисува на живо в Етноцентъра в село Раждавица, изографисва ангели в черквата в Нови чифлик, изписва гайтани от шевиците на кюстендилската сая върху стената по коритото на река Банщица... Съвсем наскоро, в един от горещите юлски уикенди, участва във фестивала на преживяванията „Хисарлъка Experience“. Подрежда картини и кани всички на разговор и демонстрация в известната крепост до Кюстендил.

И независимо че като преподавател в Първо ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ в Кюстендил би следвало да е в заслужена ваканция, Евгени продължава да работи. Заобиколен е винаги от млади хора, често – от деца, и се радва, че през 2025 г. сбъдва своята мечта да открие първата си изложба в София.

Всеки, който присъства на откриването на „Биволи и дантели“ в началото на юни в Националния етнографски музей, усеща силната емоция, с която Серафимов представя експозицията. Казва, че Етнографският музей отдавна е спечелил сърцето му, и се радва, че именно в тази сграда има честта да подреди платната си. С Бистра Писанчева – утвърден майстор на совалковата дантела в Европа и основател на отворената група за обучение на дантелиери „Седянката“, възприемат изложбата като личен разказ и вдъхновение за бъдещи проекти.

Само дни след като платната са подредени, Бистра показва във фойето на Музея начина си на изработка върху най-големия бивол, картината „Водопој“. Едва седмица по-късно Евгени пък рисува биволи от боя върху дърво в арт пространството на Етноцентър „Старата Череша – Фурната“ в село Раждавица. И възкликва: „Три нови бивола изплуваха на големия завой на Струма! Днешният ден не се описва с думи... Рай!“

Проектите на кюстендилския художник опровергават леността на летните месеци и зареждат с ентузиазъм както неговите млади последователи, така и творци от всяка една възраст.

Достатъчно е да споменем, че именно проектът „Гайтаните“, който Серафимов реализира с учениците си от школата „Но-

Снимка Личен архив

Евгени Серафимов рисува в Крепост Хисарлъка до Кюстендил

вите майстори“ през 2018 г., вдъхновява първото издание на графити фестивала „Colors of Kyustendil“. Провел се на 21 и 22 юни т. г., Форумът осъществява идеята да се изрисуват с графити километри от стената покрай коритото на минаващата през Кюстендил река Банщица. Общината, организатор на Фестивала, успява да въвлече в инициативата талантиливи артисти от цялата страна. В концепцията на „Новите майстори“ изрисуваните върху стената на речното корито гайтани са взети от кюстендилските традиционни шевици.

„През 2018 г. проектът „Гайтаните“ имаше за цел да привлече вниманието към това място и стената да се превърне в най-дългата легална стена за графити арт – споделя за „Аз-буки“ Евгени. – През всичките тези години досега се опитвах да го реализирам и ето че моментът дойде. Получи се много естествено и всички бяха щастливи и го

припознаха. Отне малко повече време, но вече е факт.“

Като двигател на събития, които се случват на различни локации и са провокативни, интерактивни, будещи интерес и възхищение, Евгени Серафимов комбинира изкуството с практически занимания, срещи с любознателни хора и не спира да твори.

Плакътът на изложбата „Биволи и дантели“ все още може да се види на фасадата на Двореца на площад „Александър Батенберг“ в София. До 3 септември ще останат във фойето на Етнографския музей рисуваните биволи и техните уникални дантелени вариации. Нещо нестандартно и напълно различно, което ни дава шанс да бъдем съвсем близо до истинското майсторство и е част от Световния симпозиум на дантелиерите.

За Евгени сме писали и ще пишем. Заедно с учениците си преобразява градската среда на

Ученицата от школата „Новите майстори“ Катерина Захариева, приета да учи „Иконопис“ във Великотърновския университет

Кюстендил, изписва храмове, премахва не само буквално границите – с проекта за Босилеградската гимназия например или с плаващата картина на Владимир Димитров-Майстора в Гребния канал на Пловдив, но и онези, другите прегради – вътре в нас, които ни пречат да бъдем човеци.

И ако дори за миг си помислим, че „учителската“ му страст е намаляла заради отдадеността към чистата форма на изкуството или т. нар. urban art и land art проекти, с които се ангажира особено през последните десетина години, ще сгрешим. Веднага след завършването на първите му първокласници Евгени споделя:

„Тази учебна година беше различна, както различни са всички години по принцип, но за първи път в моето учителско приключение бях учител на I клас! Това е незабравимо. Отчитам предишните 20 години като пропуск. Много бисери събрах, много прегръдки (децата в I клас прегръ-

щат много), но изненадващо за мен някои от тях ме рисуваха (без това да е задача за тях), изразяваха старателно моя портрет и ми го подаряваха в края на часа. Събирах тези рисунки цялата година с много старание и благодарност. Рисунката на децата в I клас казва всичко! Не спестява нищо! Ето ме мен на прага на ваканцията – рошав, брадат, с опулен поглед, почти винаги усмихнат до уши, задължително с шкембе, четка и голям нос. Както пише отдолу: „Господин САРАФИМОФ.“

Но господинът с четката, изглеждащ винаги усмихнат в детските очи, се гордее не само с първокласниците си. Другата му рожба – школата „Новите майстори“, също има с какво да се похвали.

„Катето (Катерина Захариева) завърши последната си картина. Приета е във Великотърновския университет и ще учи „Иконопис“. Приета е с пълн „Отличен 6.00“. За последния урок е донесла буркан с мед от Срегорек, където нейното семейство има пчели... Тази благодарност е толкова сладка за мен...“, пише в пост в социалните мрежи учителят.

Питаме го какво продължава да го зарежда.

„Лятото за мен винаги е било много активно и работно – отговаря той. – Рисувам и довършвам купола на черквата в Нови чифлик, продължавам да увеличавам „стадото“ биволи, готвим се за нов стенопис в Босилеград, както и за мащабен градски проект на площада в Кюстендил. Ще бъде по случай 15 август – деня, който става официален празник за нашия град.“

Снимка Авторът

Картината „Сумрак“, рисувана от Евгени Серафимов

Дантелената вариация на „Сумрак“, изработена от Бистра Писанчева

Министерство
на образованието и науката
Национално издателство за
образование и наука „Аз-буки“

Директор:
ЕМИЛ СПАХИЙСКИ
Заместник-директори:
СТОЯН СТОЯНОВ
ВЕНЦИСЛАВ ГЕНКОВ
1113 София
„Цариградско шосе“ 125, бл. 5
За цялата страна:
0700 18466
izdatelstvo.mon@azbuki.bg
azbuki@mon.bg
<https://www.azbuki.bg>

Аз-буки

Банкова сметка:
„Обединена българска банка“ АД
IBAN: BG38UBBS81553139075716
BIC: UBBSBGSF

Национален седмичник
за образование и наука

АЗ-БУКИ

ISSN 0861-3990

Редактори:д-р Зина Соколова
z.sokolova@azbuki.bgд-р Диляна Кочева
d.kочева@azbuki.bg

Степа Маринова

s.marinova@azbuki.bg

Боряна Трайчева
b.traycheva@azbuki.bg

Павла Котова

p.kotova@azbuki.bg

Графичен дизайн:

Иво Христов

i.hristov@azbuki.bg

Петър Владов

p.vladov@azbuki.bg

Стилист-коректор:

Анелия Врачева

a.vracheva@azbuki.bg

Фоторепортер:

Олег Попов

Реклама и**РАЗПРОСТРАНЕНИЕ:**

izdatelstvo.mon@azbuki.bg

Кореспонденти в страната:**Белене** – Ралица Господинова
088 7418349**Велико Търново** – Здравка Маслянкova
088 6653255**Видин** – Борислава Борисова

vidinster@gmail.com

Ловеч – Жанина Илиева

087 7209597

Пловдив – Деляна Лукова

088 7271712

Смолян – Ангел Добриков

088 9703271

Кюстендил – Северина Димитрова

089 5789515

Шумен – Светлана Крумова

srkrumova@gmail.com

ДЕЖУРЕН РЕДАКТОР:

Степа Маринова

Предпечатна подготовка:

НИОН „Аз-буки“

Печатница: „Алианс Принт“ ЕООД

ж.к. „Дружба“ 1, ул. „Илия Бешков“ 3А

Неподписаните снимки в броя са от архива**на в. „Аз-буки“ и глобалната мрежа**

Материали не се връщат

Авторските права на публикуваните

текстове и илюстрации са

собственост на вестника

НИОН „Аз-буки“ издава**научните списания:**

„Български език и литература“

„Чуждоезиково обучение“

„Математика и информатика“

„Педагогика“

„Професионално образование“

„Философия“

„Стратегии на образователната

и научната политика“

„История“

„Обучение по природни науки

и върхови технологии“

Как се засажда босилек

Малки и големи научиха това на работилницата за пресаждане на зеленчуци, цветя и билки на Лесотехническия университет по време на инициативата „Голямата маса“

Степа МАРИНОВА

Малки и големи любители на зеленината се учиха как да си засядат босилек или семенца от теменужки, черен кейл, розово цвекло, червени салати, копър. Това се случи на работилницата за пресаждане на зеленчуци, цветя и билки на Лесотехническия университет, която беше част от инициативата „Голямата маса“ на столичния район „Оборище“, чийто акцент бяха градските дворове.

„Основната идея беше да покажем както на най-малките, така и на най-големите как да си засеят семенца, как да си пресаждат растение, да им обясним как да се грижат за него, както и как големите дворове на кооперациите и блоковете да се превърнат в малки вкусни градинки“, споделя пред „Аз-буки“ асистент Гергана Младенова от Агрономическия факултет към Лесотехническия университет. Тя допълва, че участват по покана на организаторите на „Голямата маса“.

През работилницата минават

не малко деца, които задават и редица любопитни въпроси. „А мога ли да очаквам да ми се роди домати от босилека?“, пита едно от тях. А асистент Младенова любезно обяснява, че това няма как да се случи и доматицата раждат доматицата, а босилекът е за песто. „Може ли да го оставя на баба да го гледа?“, пита друго от децата. А представителите на Лесотехническия университет обясняват, че то трябва само да се грижи за растението, което е засяло.

По думите на ас. Младенова голяма част от децата не знаят по

какъв начин се отглеждат различните зеленчуци, цветя и билки. За да променят това, се включват в събитието.

Тя преподава „Зеленчукопроизводство“ и от тази година със студентите отглежда растения. Имат разсад предимно за зеленчукови култури. За събитието предлагат люти чушки, чери домати, салати, корнишони, няколко сорта босилек, мащерка, листно цвекло.

В оранжерията в двора на Лесотехническия университет отглежда още билки, подправки и зеленчуци, както и микро-растения – умалената версия на

зеленчуците. „Микро-растенията стават много бързо и се твърди, че са от четири до четиридесет пъти по-полезни например от голяма глава зеле“, обяснява ас. Младенова.

Идеята за това интензивно производство на растения е модерна, нова и интересна за хората, които ги опитват. „Голямата зелка има определен вкус, като малкият кълн котиледони, който се предлага за консумация, има абсолютно същия вкус. В същото време не е необходимо да изядем голямо количество, за да си набавим необходимите хранителни вещества“, разяснява представителят на Агрономическия факултет към ЛТУ.

Така с бебенцата на малката зелка си набавяме достатъчно хранителни вещества. Идеята е по този начин бързо и лесно да се регулира телесното тегло, както и да се храним здравословно „Микро-растенията влизат във различни гурме ястия. Който иска, може да си ги отглежда на прозореца. Разпространили сме идеята сред нашите студенти и те са доста запалени. Някои вече сами си отглеждат макро-растения и се хвалят, че имат салати, цвекло“, посочва ас. Младенова.

Снимка: Авторът

ПРАВНА КОНСУЛТАЦИЯ

Тодор КАПИТАНОВ

Определянето на размера на паричното обезщетение за безработица е ключов елемент от системата за социална защита в България, като гарантира минимален доход за лицата, останали без работа, и се основава на ясни правила, заложи в закона. В статията ще разгледаме как се изчислява този размер, какви особености могат да възникнат при определени случаи и какви процедури следват при отпускане, изменение или възстановяване на обезщетението.

Определяне размера на обезщетение за безработица

Дневното парично обезщетение за безработица е в размер 60 на сто от среднодневното възнаграждение или среднодневния осигурителен доход, върху който са внесени или дължими осигурителни вноски за фонд „Безработица“ за последните 24 календарни месеца, предхождащи месеца на прекратяване на осигуряването, и не може да бъде по-малко от минималния и по-голямо от максималния дневен размер на обезщетението за безработица, определен със Закона за бюджета на Държавното обществено осигуряване за всяка календарна година.

Когато в периода, от който се определя среднодневното възнаграждение или среднодневният осигурителен доход, се включва време, което се зачита за осигурителен стаж, без да се дължат осигурителни вноски, или през което лицето не е осигурено за безработица, при определяне на осигурителния доход се вземат съответно:

- за времето на платен и неплатен отпуск за отглеждане на дете, на неплатен отпуск за временна неработоспособност и за бременност и раждане и на неплатен отпуск до 30 работни дни през една календарна година – среднодневната минимална работна заплата за страната за съответния период;

- за времето на платен отпуск за временна неработоспособност и за бременност и раждане, както и отпуска при осиновяване на дете до 5-годишна възраст – доходът, от който е определено паричното обезщетение по правоотношенията, по които лицето е осигурено за безработица;

- за времето, зачетено за осигурителен стаж по законодателството на друга държава на основание на международен договор, по който Република България е страна – среднодневната минимална работна заплата, установена за страната за съответния период;

- за времето, през което лицето не е осигуре-

но за безработица – среднодневната минимална работна заплата за страната за съответния период.

Паричните обезщетения за безработица се отпускат, изменят, отказват, спират, прекратяват, възобновяват и възстановяват с разпореждане на длъжностното лице, на което е възложено ръководството на осигуряването за безработица, или друго длъжностно лице, определено от ръководителя на териториалното отделение на Националния осигурителен институт. Разпореждането се издава в 14-дневен срок от приемане на заявлението или от деклариране на съответните обстоятелства.

Длъжностното лице може да измени или отмени влязлото в сила разпореждане, когато:

- са представени нови документи или доказателства, които имат значение за определяне правото, размера и периода на паричното обезщетение;

- паричното обезщетение е неправилно отпуснато или неправилно е отказано отпускането му.

Същото длъжностно лице издава разпореждане и за възстановяване на добросъвестно и недобросъвестно получено парично обезщетение за безработица.

Размерът на паричното обезщетение за безработица зависи от редица фактори – предходния осигурителен доход, осигурителния стаж и спецификата на отделни периоди, включени в осигурителната биография на лицето. Законодателството предвижда механизми за защита както на правата на безработните, така и на финансовата стабилност на осигурителната система, като дава възможност за корекции при промяна в обстоятелствата.

Справка: чл. 54б, ал. 1 КСО; чл. 54б, ал. 7 КСО; чл. 54ж, ал. 1-3, чл. 54е, ал. 4 КСО; чл. 11 от Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2021 г.; чл. 5, ал. 1 НОИПОБ.

ИТАЛИАНСКИ КОМПОЗИТОР (1858-1919) НЕИЗМЕНЯЕМА ПЛАТОНОВА ФОРМА	ЕТАЖ ОТ ДОЛНА КРЕДА (ГЕОЛ.) ПУБЛИЦИСТИЧЕН ЖАНР	СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ ИВАН ВАЗОВ ГЕРОИНЯ НА ВАЗОВ ОТ „ПОД ИГОТО“	БАЛЕТНА СЪПКА ИСПАНСКИ ТАНЦ	ОПЕРА ОТ ДЖ. ВЕРДИ ГРАД В ТАИЛАНД	ЗАВОИ НА РЕКА ГЕРОИНЯ НА И. ШРАУС ОТ „ПРИЛЕПЪТ“	ГРАД В АВСТРИЯ ВРЪХ В СЪРЕНА СРЕДНА ГОРА	КРИТИЧНО ЛИТЕРАТУРНО ПРОИЗВЕДЕНИЕ ВИД КОМПЮТЪРНА ПАМЕТ	ДРЕВЕН ИНДОАРИЙСКИ ЕЗИК ГЕРОЙ ОТ ФИЛМА „ОКТОПОД“	ГЕРОЙ НА КР. ВЕЛКОВ ОТ „СЕЛО БОРОВО“
БЪЛГАРСКА РОК ГРУПА ФРЕНСКИ ДРАМАТУРГ (1848-1918)	СТОЛИЦАТА НА БАНГЛАДЕШ ИЗПЪЛНИТЕЛ НА СМЕШНИ РОЛИ	БАЛЕТ ОТ В. ВЛАСОВ И В. ФЕРЕ НАЗВАНИЕ НА ДРЕВНА ГЪРЦИЯ	ОПЕРА ОТ ДЖУЗЕПЕ ВЕРДИ ЛАТИНСКИ ПОЕТ ОТ VI В.	АКТРИСА ОТ САЩ - ПАРИЖ, ТЕКСАС НОРВЕЖКИ КОМПОЗИТОР	ШИРОКОЛИСТНО ДЪРВО	МАШИННА ЧАСТ	ГЕРОЙ ОТ „ФИДЕЛИО“ ТЕХНИКА НА КАСКАДЪРСКО ШОФИРАНЕ	МЕХАНИЗЪМ, ИЗВЪРШВАЩ ДАДЕНА РАБОТА	ИТАЛ. ПОЕТ (1569-1625)
МАРКА ШВЕЙЦАРСКИ ЧАСОВНИЦИ	ЗАТОЧЕНИЕ БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ „ТЕЖЕСТТА НА СКА-ФАНДЪРА“	ДРЕВНО-РИМСКИ ПРОЗАИК РУСКИ ПИСАТЕЛ (1907-1978)	НАЖЕЖЕНИ СВЕТЕЩИ ГАЗОВЕ ЧАСТ ОТ БОГОСЛУЖЕБНО ОБЛЕКЛО	ОПЕРА ОТ КРИСТОФ ГЛУК СПОЛУКА	РУМЪНСКИ ХУДОЖНИК (1881-1958) РЕКА В ЮЖНА ФРАНЦИЯ	ИТАЛИАНСКИ ПУБЛИЦИСТ (1918-1966)	ИЗПЪЛНИТЕЛ НА ПАНТОМИМА РАЗКАЗ ОТ Д. ЦОНЧЕВ		
ЖИВОТИНСКИ МЛЕКОДАЕН ОРГАН ДРАМА ОТ ВЛ. МУСАКОВ	УРЕД ЗА РАДИОЗАСИЧАНЕ ИЗКОП, ЯМА	ПОДАРЪК ОТРИЦАТЕЛЕН ЕЛЕКТРОД	МЯСТО В ЦЪРКВА ЗА ПРОПОВЕДИ ФР. КОМПОЗИТОР - „ФРА ДЯВОЛО“	ТРАГЕДИЯ ОТ ПИЕР КОРНЕЙ КЪС СКИТСКИ МЕЧ	ЖИЛИЩЕ ПЛАКАТ	ЗЕМНО МАСЛО, ПЕТРОЛ	ОТПАДЪЦИ СЛЕД ПРЕСЯВАНЕ НА БРАШНО ПЛЕМЕНА, РОДСТВЕНИ С МИЗИТЕ	РЕКА В МОНГОЛИЯ И РУСИЯ ГЕРОЙ ОТ „ТРИУМФАЛНАТА АРКА“	АНГЛИЙСКИ ФИЛМ НА Л. АНДЕРСЪН ЗВЕЗДА ОТ СЪЗВЕЗДИЕТО „БИК“
ЧЕШКИ ТЕЖКОТОВАРНИ АВТОМОБИЛИ КАРТИНКА ЗА ВЕЛИКДЕНСКО ЯЙЦЕ	ПЕЕНЕ ПО МУЗИКА НА ПОПУЛЯРНИ ПЕСНИ ЯПОНСКИ ОСТРОВ	ПЪТЯТ НА НЕБЕСНО ТЯЛО ПРЕСТИЖЕН МЪЖКИ КОЛЕЖ В АНГЛИЯ	ДЕПАРТАМЕНТ ВЪВ ФРАНЦИЯ ГЕРОИНЯ НА МОЛИЕР ОТ „УЧИЛИЩЕ ЗА ЖЕНИ“	ГЕРОЙ ОТ „РОБИНЗОН КРУЗО“ УМЕРЕНО ТЕМПО В МУЗИКАТА	ПЧЕЛЕН ПРОДУКТ НЕМСКИ ПИСАТЕЛ (1900-1979) „ДЪГА“	МАЯК ГРАФСТВО В ИЗТОЧНА АНГЛИЯ	ЯПОНСКИ ПИСАТЕЛ „ФЕНИКС“ БУЕН ГНЯВ, ОЖЕСТОЧЕНИЕ	ДЕПАРТАМЕНТ ВЪВ ФРАНЦИЯ	ГЕРОЙ НА РОСИНИ ОТ ЕДНОИМ. ОПЕРА
ЧАСТ ОТ СЧЕТОВОДЕН БАЛАНС РОМАН ОТ Ф. ДОСТОЕВСКИ	ЗАДЪЛЖЕНИЕ ФРЕНСКИ АКТЬОР - „ЧЕРНОТО ЛАЛЕ“	ДЕВЕСТОШИШМЕ РАЗКАЗ ОТ ЕМ. СТАНЕВ	НЕСЪЗНАТЕЛНА РЕАКЦИЯ НА ОРГАНИЗМА ПАРТИЯ ИГРА НА ТЕНИС	АНГЛИЙСКИ ПИСАТЕЛ „ПАСМОР“ СТРОИТЕЛЕН МАТЕРИАЛ	СТИХОТВ. ОТ РОБЪРТ БЪРНС ЧОВЕК В ПРЕВОЗНО СРЕДСТВО	ИНСТРУМЕНТ ЗА ЗАВИВАНЕ И ОТВИВАНЕ НА ВИНТОВЕ ГЕРОЙ НА АГАТА КРИСТИ	ГЕРОИНЯ НА ПУШКИН ОТ „ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН“ ГРАД В ЙЕМЕН	ГЕРОИНЯ ОТ „ГЕРАЦИТЕ“ РЕКА В СЪРБИЯ	СТИХОТВОРЕНИЕ НАПИСАНО ПО ПРЕДВАРИТЕЛНО ЗАДАДЕНИ РИМИ
НАБОРНА МАШИНА В ПЕЧАТАРСКОТО	КИЕВСКИ КНЯЗ (НЕИЗВ.-912) ФР. ПЕВИЦА - „ПОСЛЕДЕН ТАНЦ“	ВЪДЪБНАТИНКА НА КОРЕМА ОБЕДИНЕНИЕ НА ДВЕ ДЪРЖАВИ	ОПОРИ, ОСНОВИ (КНИЖ.) СТИХОТВ. ОТ ХРИСТО СМИРНЕНСКИ	ОПЕРА ОТ ВЕРДИ	СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ АДАМ МИЦКЕВИЧ	ДВОРЯНСКА ТИТЛА В АНГЛИЯ	МОДЕЛ „ЛАДА“		
УНГАРСКИ ПОЕТ (1877-1919)	ВИЗАНТИЙСКИ ФИЛОСОФ ОТ XI ВЕК	ОПОРНИ ОСНОВИ (КНИЖ.) СТИХОТВ. ОТ ХРИСТО СМИРНЕНСКИ	ОПЕРА ОТ ВЕРДИ	СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ АДАМ МИЦКЕВИЧ	ДВОРЯНСКА ТИТЛА В АНГЛИЯ	МОДЕЛ „ЛАДА“			
РУСКИ ПИСАТЕЛ (1894-1919) БЪЛГ. КНЯЗ (889-893)	ОПЕРА ОТ ВЕРДИ	СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ АДАМ МИЦКЕВИЧ	ДВОРЯНСКА ТИТЛА В АНГЛИЯ	МОДЕЛ „ЛАДА“					
ГРАДИНСКА ПЪТЕКА	РАЗКАЗ ОТ ЕЛИН ПЕЛИН								

РЕЧНИК: АЛИКАТА, АПТ, АРМИДА, ИБС, ИТАЛ, ОНЕ

ЕВЕЛИНА ТУМБЕВА

Отговори от миналия брой	Водоравно: "Клетниците". Максимум. Идиом. Пор. Кра. Фира. Стоян. "Морето". Петкан. Ен. Адамс (Ричард). Чин. Ати. Фриш (Макс). Оза. Плие. Индия. Осло. Алегро. Еон. Станка. "Юла". Отпор. От (Дмитрий). Спирулина. Аетос. Пепел. Манева (Цветана). Лолова (Татяна). Синигер. Тефлон. Рин. "БТР". Дан. Марти (Хосе). Атос. Рибарица. Сароян (Уилям). Жанр. Сеанс. Алманах. Ато (Жорж). Репин (Иля). Гана. Кардинал. Омара. Икел. Аар. Сърнела. "Амати". Кап. "Алавес". Идол. Тиф. Аден. Корморан. Елемаг. "Мара". Егрек. Ети (Уилям). Аса. Сова. Рада. Юта. Етиламин. Неодим. Имаго. Ироним. Кнежа. Акино. Акар. Коте. Нор. Оноре. Атеист. Риана. Отвесно: Илитерат. Естрада. "Атлетико". Едони. Аспирин. Рап. Етамин. Атия. Шон Пен. Брада. Ами. Ано (Жан Жак). Нона. Скилида. Тирада. Егор. Мим. Дорлар. Гарсон. Легато. Мазо. Умение. Асан. Си. Липома. Юлар. "Цар Лъв". Малика. Торс. Алин (Ларс). Мане (Едуард). Река. Арат. Деро. Планета. Спонсор. Море. Теле. Аверс. Име. Расин (Жан). "Имко". Иго. Афта. Налим. Оникс. Ар. Черта. Лира. Радоев (Иван). Мот (Невил). Окапи. Опело. Олга. Орган. Ени. "Отон". Яма. Алар. кер. Чифт. Нерол. Ананим. "Нерон". Микадо. Сорт. Накат. Кадена. Бурадино. Виола. Етил. Дижон. Мания. Транс. Халиф. „Тамара“.
--------------------------	--

АБОНАМЕНТ 2025

Днес в броя
Фонд „Научни изследвания“ отплати 22 успешни проекта в 11 области

Аз-Буки
НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Наг 3100 зрелостници на допълнителна матура

2780 лв. за асистент във висше училище

Министърският съвет уделил паричната заплата на един студент в общ 48 професионални изпитания

2780 лв. за асистент във висше училище

Министърският съвет уделил паричната заплата на един студент в общ 48 професионални изпитания

Изданията на „Аз-буки“	Цена за година	Цена за година онлайн
Български език и литература	45 лв. / 23,1€	40 лв. / 20,45€
История	45 лв. / 23,1€	40 лв. / 20,45€
Математика и информатика	45 лв. / 23,1€	40 лв. / 20,45€
Педагогика	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€
Професионално образование	60 лв. / 30,68€	54 лв. / 27,61€
Стратегии на образователната и научната политика	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Философия	36 лв. / 18,41€	32 лв. / 16,36€
Обучение по природни науки и върхови технологии	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Чуждоезиково обучение	45 лв. / 23,1€	40 лв. / 20,45€
Вестник „Аз-буки“	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€

**Абонирайте се
В РЕДАКЦИЯТА
с отстъпка**

5% от цената – при **ТРИ** и повече издания

10% от цената – при **ПЕТ** и повече издания

15% от цената – за **ПЪЛЕН** комплект от изданията

Контакти: София 1113,
бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5,
тел.: 0700 18466;
azbuki@mon.bg

www.azbuki.bg

В моето училище
НАЦИОНАЛЕН ФОТО КОНКУРС
АЗ-БУКИ
е най-хубаво

Снимката участва в IX издание на Фотоконкурса.
Автор: Давид Христов, ОУ „Юрий Гагарин“ – Сливен

Национално издателство „Аз-буки“ очаква творбите за X издание на Националния фотоконкурс „В моето училище е най-хубаво“.

В конкурса могат да участват ученици от I до XII клас, които представят във фотоси училищния живот.

• Първа възрастова група (I – VII клас)

• Втора възрастова група (VIII – XII клас)

Категориите във втора възрастова група са три:

• „Улови мига в училище“ (репортажна снимка, която показва емоция, действие или важен момент от училищния живот).

• „Героите на моето училище“ (портретна фотография – снимки на ученици, учители или вдъхновяващи личности в училище).

• „Снимка с история“ (към снимката да бъде приложена кратка писмена обосновка – в няколко изречения участникът разказва историята, която стои зад кадъра).

Авторски творби се приемат до 10 ноември 2025 г. на адрес konkurs@azbuki.bg.

Не забравяйте да уточните в коя възрастова група кандидатствате (ако е във втора възрастова група, посочете и категория).

Подробните правила за участие са публикувани на www.azbuki.bg.

Победителите ще бъдат обявени през декември 2025 г.

Най-добрите 12 фотографии ще бъдат включени в специален календар за 2026 г.

Ученическите творби ще бъдат публикувани в изданията на „Аз-буки“.

Нови разкрития в Кокалянски Урвуч

Изключително археологическо откритие беше направено в крепостта Кокалянски Урвуч край София – триъгълна каменна кула, датирана от края на II век, съобщават от Националния исторически музей. Това разкриха младите археолози г-р Филип Петрунов и Виолина Кирякова в последните дни от археологическите проучвания, финансирани от Столична община по програма „Култура“.

Откритието е направено на дълбочина 1,7 метра, където археолозите попадат на масивни каменни структури с необичаен триъгълен план. Те предполагат, че градежът е съвременен с развитието на Сердика – римския предшественик на днешна София.

Това е най-ранната структура, разкрита досега на територията на Урвуч, и бележи началото на неговата стратегическа роля още в Античността.

Към този извод ги навежда и фактът, че най-старите открити до момента монети датират от управлението на римския император Каракала

Снимка Национален исторически музей

(211–217 г.). Интерес представлява и фактът, че структурата е била преправяна в следващи епохи – археолозите откриват следи от строителни намеси и укрепване.

Особено важна е намерената византийска монета на император Исак II Ангел (1185–1195 г.), която насочва към преустройства в края на XII век. Това свидетелства, че триъгълната кула е запазила стратегическата си стойност в продължение на повече от

хилядолетие.

Успоредно с археологическите разкрития, на обекта са монтирани и нови указателни табели, които улесняват посетителите и ги запознават с най-значимите открития.

Инициативата е част от проекта на Националния исторически музей – „Домът на двуглавия орел“, за социализацията на крепостта и популяризирането на българското културно-историческо наследство.

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

ИСТОРИЯ

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**ОБУЧЕНИЕ
ПО ПРИРОДНИ НАУКИ
И ВЪРХОВИ ТЕХНОЛОГИИ**

от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

Философия

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**Чуждозиково
ОБУЧЕНИЕ**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

29

24 – 30 юли 2025 г.

ИИ – предимства и предизвикателства

Откъс от „Как изкуственият интелект променя образованието“

Магдалена Мъглижанова

Професионална гимназия по електротехника и електроника – Пловдив (България)

1. Въведение

Статията разглежда въздействието на изкуствения интелект върху методите на преподаване и възможностите за неговото приложение в образователния процес. Професията „учител“ постепенно се трансформира. От традиционната си роля на преподаватели, учителите все повече влизат в ролята на модератори и обучители на интелигентни системи. Тези технологии могат да анализират индивидуалните потребности на учениците и да предлагат адаптивни методи за обучение, които са съобразени с техния стил и темпо на учене (Nauka.bg, 2025). Всъщност образователният процес се променя по начина, по който хората взаимодействат с машините. От традиционен преподавател към партньор на изкуствения интелект – това е ново лице на учителската професия.

2. Променящата се роля на учителя

В свят, който се променя толкова бързо, креативността ще бъде това, което отличава човека от машината. С развитието на изкуствения интелект (ИИ) и новите технологии, учителите са изправени пред необходимостта да измислят иновативни подходи и да се съобразяват с бъдещите тенденции в образованието. Защо е нужно ИИ да се интегрира в образованието.

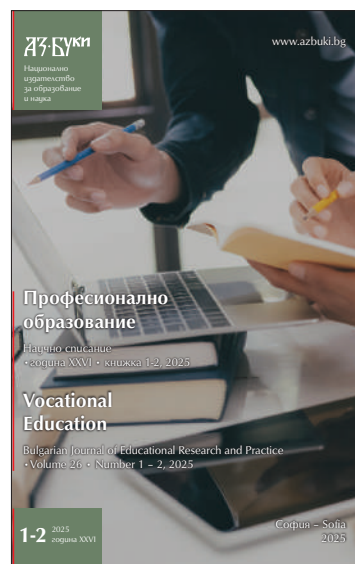
– Подготовка за бъдещите професии

Според статия от buditel.softuni.bg с развитието на ИИ бъдещите професии ще изискват нови умения. Необходимо е новото поколение да развие компетенции, свързани с изкуствения интелект. Интеграцията му в образованието предоставя възможност за ранно запознаване с приложения, които младите хора ще срещнат в бъдещата си професионална среда.

– Достъп до ресурси и развитие на критично мислене

Благодарение на интернет достъпът до информация е по-лесен от всякога, но това често води до информационно пренасищане. Поради тази причина в образователните среди се обсъжда интеграцията на изкуствения интелект, тъй като той би помогнал на учениците да формулират правилни въпроси към ИИ асистенти например, да подбират надеждни източници и да оценяват достоверността на информацията. Така не само се използват оптимално ресурсите, но и се развиват критично мислене и умения за самостоятелно учене. Едно от предизви-

Заглавието е на редакцията

www.vocedu@azbuki.bg

*Списанието е представено в
ERIH PLUS; CEEOL; EBSCOhost;
Google Scholar; Primo; ExLibris*

Главен редактор

Проф. д-р Тоня Георгиева
E-mail: tonia@au-plovdiv.bg

Редактор

Красимира Дешева
0884 94 52 02

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: vocedu@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Професионално
образование“,
кн. 1 – 2/2025:**

Възможности за приобщаване чрез дуално обучение
[Opportunities for Inclusion through
Dual Training] / *Силвия Тонева* /
Silvia Toneva

Как изкуственият интелект променя образованието [How Artificial Intelligence is Changing Education] / Магдалена Мъглижанова / *Magdalena Maglizhanova*

Социално-икономически фактори и интегрирана система за управление – ефективен механизъм за качествено професионално обучение [Socio-economic Factors and Integrated Management System – an Effective Mechanism for Quality Vocational Training] / Мария Гюлеметова / *Maria Gyulemetova*

Интерактивните платформи – средство за по-лесно усвояване на учебния материал [Interactive Platforms – a Means for Easier Assessment of Learning Material] / Ренета Цветкова / *Reneta Tsvetkova*

Ролята на професионалното STEM образование в изграждането на култура на стандартизация: предизвикателства и възможности [The Role of Professional STEM Education in Building a Culture of Standardization: Challenges and Opportunities] / Боряна Илиева / *Boryana Ilieva*

RESEARCH ACTIVITIES / ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Преход към дигитално доверие – ролята на фирмения имейл в успеха на малките и средните предприятия [Transition to Digital Trust – the Role of Corporate Email in the Success of Small and Medium-sized Enterprises] / Никола Цоцев / *Nikola Tsonev*

ANALYSIS / АНАЛИЗ

Анализ и избор на структурни компоненти на нискостойностен паралелен делта робот [Analysis and Selection of Structural Components of a Low-cost Parallel Delta Robot] / Станислав Цолов / *Stanislav Tsolov*

кателствата днес е възможното отрицателно влияние върху критичното мислене.

Основната цел на ученето е развиването и усъвършенстването на интелектуалните умения. Прекомерното разчитане на ИИ може да отслаби способността на учениците да мислят самостоятелно и задълбочено. Психологът Слави Стоев подчертава, че прекомерната дигитална стимулация затруднява разбирането на информацията в контекст, което ограничава критичното мислене³. За да се избегне това, е необходимо технологиите да стимулират задаването на въпроси, формулирането на хипотези и активното участие на учениците.

Въпреки предимствата на системи като ChatGPT, ако всичко бъде „наготово“, учащите могат да станат пасивни и да губят аналитичните си умения. Ето защо учителите трябва да насърчават дискусии, дебати и създаване на повече проекти, които изискват от учениците да анализират и аргументират, вместо да разчитат изцяло на готови решения от ИИ.

2.1. Опит и изводи

2.1.1. Допитване до миналото

За намирането на ефективни решения е проведено проучване на подходите, използвани в миналото при навлизането на нови технологии⁴. През 1969 г. Катрин Джонсън създава сложно уравнение, което позволява безопасното излитане и кацане на космическата капсула, проектирана от НАСА. Тези изчисления са отнемали време, което е било от значение в случая. Как да се анализират данните за кратък период? Така се появява нуждата от иновация – компютъра IBM 7090.

Ползите от внедряването на нови технологии като IBM 7090 и език за програмиране „Фортран“ са много. Например по-бързата обработка на информация води до по-ефективни изчисления. „Фортран“ е използван от програмистите за комуникация с компютрите, но за съжаление, всеки напредък носи и своите негативи, като един от тях е съкращения на персонала. Затова е важно да се отбележи, че адаптацията е важен фактор за успешното справяне с промените, породени от новите технологии. Днес предизвикателството пред съвременното общество е изкуственият интелект и единствената възможност е да се приспособим към новите тенденции и изисквания.

Фигура 1. Сцена от филма „Скрити числа“ (Hidden Figures, 20th Century Fox)

2.1.2. Търсене на мнение от експерти в областта на ИИ

Направени са консултации със специалисти, разработващи интелигентни системи, с цел по-добро разбиране на техническите възможности. Препоръките им помагат за формулирането на конкретни насоки за безопасно и ефективно използване на ИИ в учебния процес. Проведена е консултация и с Артур Кордон – водещ специалист в създаването на ИИ. Според него разделителната линия при изкуствения интелект е в професиите, които изискват въображение⁵.

Фигура 2. Д-р Артур Кордон и неговата книга „Перспективата Изкуствен интелект“. (<https://iztok-zapad.eu/arthur-kordon>)

Д-р Артур Кордон: „Изкуственият интелект има две направления. Едното е да се създаде толкова сложна машина, че тя да замести човека, да мисли като човек, да действа разумно като човек, тоест роботното направление. Другото направление според мен е по-важно – чрез компютри и различни алгоритми да се подсили естественият. Тук вече нямаме замяна и това е по-разпространеното направление“.

Артур Кордон смята, че в обозримо бъдеще не вижда как компютърът може да надмине човека. Този извод напълно съвпада с безсмъртната мисъл на Айнщайн, че „въображението е по-важно от знанието“. Именно поради тази причина креативността е основополагаща за образованието, тъй като тя не само стимулира иновациите и оригиналното мислене, но и гарантира, че учениците ще бъдат подготвени за бъдеще, в което ще работят и взаимодействат с ИИ, а не че ще

бъдат заменени от него.

2.1.3. Консултация с колеги и професионалисти от различни сфери

Потърсени са мнения от учители, преподаватели по различни предмети, с цел по-добро разбиране на проблема. Обменът на идеи и споделянето на практически опит дават възможност за изготвяне на план за действие, който да бъде приложен в различни образователни среди и да отчита индивидуалните потребности на учениците. По-конкретно, споделени са примери за използване на платформи като PhET Interactive Simulations⁶, които предлагат образователни игри и симулации. Тези платформи стимулират учениците да учат чрез практическо взаимодействие, като им помагат да разбират предмети като физика, химия и биология по забавен и интерактивен начин. Така учениците не само че усвояват нови знания, но и развиват критично мислене, като сами експериментират и решават задачи.

2.2. Учителите като партньори в проектирането на ИИ инструменти за обучение

– Как може да се реши проблемът с прекомерното използване на ИИ?
– Необходимо ли е ограничаване на информацията или създаване на адаптирано учебно съдържание?

2.3. Проектиране на инструменти, които подтикват задаването на въпроси

Вместо да предоставят незабавни и готови отговори, ИИ системите могат да бъдат проектирани така, че да насърчават учениците да задават въпроси и да формулират хипотези. Учителите, в ролята си на партньори на ИИ, могат да създават адаптивни образователни инструменти, които насочват учениците към самостоятелно откриване на знания.

Например, вместо да дават директни обяснения, тези инструменти могат:

- да предлагат различни гледни точки върху дадена тема;
- да задават уточняващи въпроси, стимулиращи по-задълбочено мислене;
- да изискват от ученика да аргументира позицията си, преди да му бъде предоставена конкретна информация.

Така учителите не само използват ИИ в обучението, но и проектират нови методи на взаимодействие, развиващи аналитичното мислене на учениците. Това не е просто ограничаване на информацията, а структурирано насочване към активно учене. Този подход превръща учителите не просто в потребители на ИИ, а в архитекти на интелигентни образователни системи, които съпровождат учениците в тяхното пътешествие към знанието.

Светът е място за изследване. Още от най-ранна детска възраст хората опознават заобикалящата ги среда, задавайки въпроси и търсейки отговори. Именно този естествен стремеж към разбиране може да бъде насърчен чрез приложения с ИИ, които не само предоставят информация, а провокират мислене.

Може ли един учител да задава насочващи въпроси на 25 деца едновременно? Да, но не всички ще достигнат до важен извод по едно и също време. Всеки ученик мисли със собствено темпо, има различен опит и нужда от допълнителна подкрепа. Именно тук изкуственият интелект може да се превърне в партньор, като адаптира въпросите към индивидуалното мислене на всеки ученик, насочва го стъпка по стъпка и му помага да стигне самостоятелно до осмисляне на информацията.

2.4. Решението

Истинската ефективност в образованието се постига чрез съчетаване на доказалите се през годините педагогически практики с иновативни технологии. В центъра на този процес трябва да стои ученикът – не просто като пасивен потребител на информация, а като активен изследовател, който експериментира и анализира. С цел насърчаване на критичното мислене е създаден интерактивен чат, който провокира учениците с различни научни мистерии. Той предоставя възможност за самостоятелен избор на тема, като чрез поредица от въпроси и логически връзки учениците достигат до правилните изводи. Например като начало могат да изберат предмет, който искат да изследват.

- Биология – Странните организми в езерото.
- Химия – Тайнственият разтвор, който свети в тъмното.
- Физика – Изчезналата енергия и законите на движението.
- Математика – Загадката на изгубеното число.
- Литература – Тайният код в древен ръкопис.
- История – Изчезналият артефакт от древна цивилизация.
- География – Островът, който не съществува на картите.

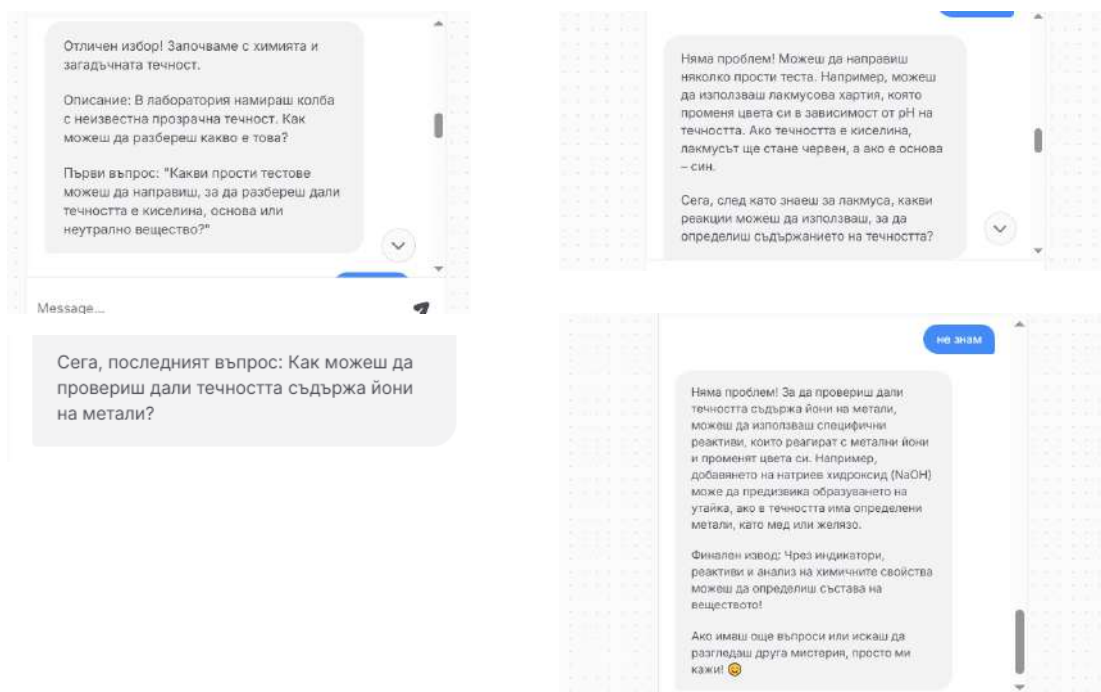
След като ученикът направи избор, той попада в ситуация, която го насърчава да прави предположения и да търси решения. Например в химията учениците трябва да анализират неиз-

вестна течност, като прилагат научни методи и задават правилните въпроси:

– Какви тестове могат да се използват за определяне дали течността е киселина, основа или неутрално вещество?

– Как може да се провери наличието на йони на метали?

Чрез подобен подход учениците не само усвояват нови знания, но и се учат как да мислят аналитично, да свързват информация и да стигат до логически изводи. Вместо технологиите да бъдат възприемани като пасивни инструменти за автоматично предоставяне на отговори, те могат да се използват за развитие на умения за самостоятелно мислене и творческо търсене на решения. Така ключът към ефективното образование не е просто използването на технологии, а насърчаването на любопитството, креативността и активното участие на учениците в процеса на учене. Чатботът изпълнява ролята на помощник учител, който насочва учениците с въпроси, но не замества учителя.

Фигура 3. Интерактивен чатбот, създаден за нуждите на учителя и ученика

Опитът показва, че при правилна настройка интерактивният чатбот укрепва ролята на учителя, повишава мотивацията на учениците. Препоръчително е учителите редовно да обновяват учебното съдържание, така че ботът да отговаря на нуждите на обучаващите се.

3. Изводи и обобщения

Създаденият интерактивен чатбот демонстрира как изкуственият интелект може да бъде използван в образователния процес, без да потиска креативността на учениците. Чрез последователно задаване на въпроси, насърчаване на самостоятелно мислене и постепенно разкриване на улики ботът подпомага развитието на критично мислене и интерес към ученето. Учителите, в ролята си на „обучители на ИИ“, стават партньори в създаването на интерактивна учебна среда, в която въпросите, а не готовите отговори, стоят в основата на познанието.

Пълния текст четете в „Професионално образование“, кн. 1 – 2

Глобализацията в образованието дава възможности

Откъс от „Рейтинговите системи на университетите в САЩ и в България – прилики и разлики“

Проф. Албена Р. Иванова

Rockwell School of Business,
Robert Morris University – USA

Доц. д-р Радка П. Иванова

Икономически университет – Варна

Въведение

Висшето образование има за цел да подготвя висококвалифицирани специалисти над средното образование и развитието на науката и културата (Lyubenova & Lyubenov 2019, р. 93). Практиката показва, че университетите могат да се определят като най-естествените места, в които могат да се осъществяват успешно научните изследвания (Toshev 2015, р. 170). В съвременния глобализиран свят към тях се отправят високи очаквания по отношение на качествена подготовка на образовани хора със силна мотивация за последващо личностно и професионално развитие. Завършващите висши учебни заведения следва да притежават конкретни компетентности, за да работят в полза на обществото. Непрекъснатото изменение на обществените потребности, от своя страна, налага необходимостта от определяне на система от показатели, с чиято помощ да се оценяват постиженията и значимостта на университетите.

Рейтинговата система на университетите в САЩ

Системата за оценяване на висшето образование в САЩ е сложен въпрос. С над 4000 колежа и университета в страната, определянето на качеството на образованието и репутацията на тези институции следва да се определи като трудно. В резултат на това съществуват много системи за оценяване на национално и регионално ниво. Информацията от тези системи се използва от бъдещите студенти, техните родители и работодателите. Най-известните системи за класиране на университетите в САЩ са US News & World Report, Times Higher Education и QS World University Rankings. Всяка от тях използва собствена методология и критерии за оценка на университетите, както и за тяхното класиране.

U.S. News & World Report съществува от 1983 г. и се ба-

Заглавието е на редакцията

www.strategies.azbuki.bg

*Списанието се реферира
и индексира в Web of Science;
The Philosopher's Index*

Главен редактор

Чл.-кор. проф. д.т.н.

Христо Белоев

E-mail: hbeloev@uni-ruse.bg

Редактор

Д-р Албена Симова

0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: strategies@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Стратегии
на образователната
и научната политика“,
кн. 1/2025:**

**ОБРАЗОВАНИЕТО В
ИНФОРМАЦИОННОТО
ОБЩЕСТВО**

Introducing Artificial Intelligence in Education Threats and Challenges (Following the Example of Bulgaria) / Maria Kazakova

Многостранен подход за изследване равнището на дигитализация в подготовката на бъдещи учители / Бистра Мизова, Румяна Пейчева-Форсайт, Харви Мелър

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ПАРАДИГМИ

Рейтинговите системи на университетите в САЩ и в България – прилики и разлики / Албена Р. Иванова, Радка П. Иванова

Новият нормативен ред за определяне на трудовото възнаграждение за академичната длъжност „асистент“ / Христо Банов

Човешкият капитал в държавната администрация – динамични обрати и смущаващи вариации / Даниела Кръстева

Финансова лексика за финансова грамотност (Интерпретация на „Национална стратегия за финансова грамотност на Република България“) / Росица Б. Тончева

Педагогика на ученическите организации за самоуправление / Таня Желязкова-Тея /

ОБРАЗОВАНИЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Детерминанти на STEAM базирано обучение по природни науки в прогимназиален етап / Руска Драганова-Христова, Снежана Йорданова

зира на множество фактори, сред които процент на завършили студенти, ресурси за преподавателите, изисквания при прием на студентите, финансови ресурси, дарения от алумни и резултати на студентите. Въпреки че класирането на U.S. News има голяма тежест, то е критикувано по отношение на своята методология. Причина за това е фактът, че U.S. News фокусира вниманието върху субективни фактори, като репутация на университета, изисквания при прием на студентите и резултатите на студентите, което може да подхранва елитаризма. Елитаризмът при приема на студенти обикновено се определя като практика, при която университети или други висши учебни заведения предпочитат кандидати, които имат определени привилегии, сред които са по-висок икономически и социален статус, националност или родителски контакти, вместо да приемат студенти на базата на техните качества и потенциал за успех в академичната област. Това може да доведе до ограничаване на достъпа до висшето образование за хора от по-бедни или маргинализирани групи и съответно – да подкопае принципа на равенството на възможностите за образование.

Друга система, която е спечелила популярност в последните години, е *College Sustainability Report Card*, създадена от Sustainable Endowments Institute през 2007 г. Тази система оценява институциите по отношение на техните практики за устойчивост, включително енергийна ефективност, програми за рециклиране и инвестиции във възобновяема енергия. Получената оценка представлява ценен инструмент за студентите и семействата им в случаите, когато те придават по-високо значение на екологичната отговорност на институциите. Като недостатък можем да се определи това, че фокусът върху устойчивостта може да засенчи други важни фактори, като академично качество и достъпност на образованието. През 2013 г. SEI прекратява издаването на справочника поради финансови и организационни причини.

През 2015 г. Министерството на образованието на САЩ поръчва на Consortium of Higher Education създаването на рейтингова система за висшите учебни заведения в страната. Консорциумът, включващ водещи образователни експерти и изследователи, разработва комплексна рейтингова система, която осигурява подробна информация за акредитираните университети и колежи в цялата страна (Gurantz & Hurwitz 2017). Рейтинговата система е публично достъпна в интернет и позволява на всички заинтересовани страни – потенциалните студенти, техните семейства, работодатели и пр., да сравняват и класират висшите училища въз основа на множество показатели. Сред тях важно място заемат качеството на образование; резултатите на студентите, достъпността и размерът на таксите за обучение; делът на завършилите студенти; изплащането на заеми за обучение; средните доходи на завършилите; относителният дял на студентите, получаващи стипендии; качеството на преподаване; броят на научните изследвания и ангажиментите към обществото; разнообразието на студентското общество и нивото на подкрепа, предоставяна на студентите.

Системата *College Scorecard* се създава от Министерството на образованието на САЩ през 2015 г. Тя предоставя данни за фактори като разходи, процент на завършили студенти и средни заплати на завършилите при започване на работа. По този начин *College Scorecard* представлява ценен инструмент за потенциалните студенти и семействата им, тъй като те могат да

сравнят различните институции и да вземат информирани решения за най-подходящото за тях място за получаване на висше образование. Основната критика към тази система е, че тя не взема предвид качеството на образованието и възприятията на студентите.

Посочените дотук системи за оценка на ВУ в САЩ имат национален характер. Освен тях обаче има и регионални агенции за оценка и акредитация, които оценяват колежи и университети в конкретни региони на страната. Тези агенции анализират фактори като учебен план, квалификация на преподавателите, услуги за подкрепа на студентите и институционални ресурси. Регионалната акредитация е важна за получаване на федерално финансиране и при прехвърляне на кредити между институциите. Тя обаче изисква време и представлява скъпа процедура във финансов аспект. От друга страна, стандартите между агенциите могат да варират, което не позволява да се получат еднозначни оценки, позволяващи лесно съпоставяне на висшите училища, получили акредитация от различни агенции. Независимо от критиките и ограниченията на тези оценъчни системи трябва да посочим, че те продължават да имат влияние върху висшето образование. Бъдещите студенти и техните семейства ги използват за сравняване на различни институции и вземане на решения къде да кандидатстват и да се запишат. Освен това значимостта им се подчертава от факта, че работодателите също ги използват за оценка на качеството на завършващите и репутацията на институциите. Самите висши училища използват рейтинговите системи като маркетингов инструмент, както и за идентифициране на области за подобрене.

Системата за класиране също така стимулира конкуренцията между университетите за подобряване на класацията си чрез инвестиране в академичното качество, научните изследвания и резултатите на студентите. Опитът показва, че тази конкуренция е довела до значително подобряване качеството на висшето образование в САЩ през годините.

Въпреки това е важно да се помни, че тези оценъчни системи не са единственият начин за оценка на качеството на образованието. Фактори като опит на студентите, ангажираност на преподавателите и партньорства с обществеността не могат да бъдат количествено измерени, а са от съществено значение при оценката на ефективността на съответната институция. В резултат на това някои висши училища са избрали да се откажат от рейтинговите системи изцяло и вместо това да се фокусират върху своите уникални предимства и принос, на база на които да привличат студенти.

В заключение можем да посочим, че системата за оценяване на висшето образование в САЩ е едновременно сложен и спорен въпрос. Независимо от това, че съществуващите системи за оценка и акредитация предоставят ценна информация за студенти и работодатели, те имат ограничения и могат по-скоро да поддържат неравенства във висшето образование. Затова при оценка на образователните институции е важно да се вземат предвид множество фактори, включително опитът на студентите, ангажираността на преподавателите и партньорствата с обществеността. С развитието на висшето образование и обществото, като цяло, е вероятно да се появят нови системи за оценка, които по-добре да отразяват многообразието и сложността на институциите и техните мисии.

Важен факт, който трябва да посочим, е провеждането на проучване за степента на доверие на обществото към висшето образование в САЩ през 2021 г. от Gallup и Inside Higher Ed. Участие вземат 2000 души. Резултатите от изследването сочат, че едва 33% от респондентите имат високо доверие към коледжите и университетите. Степента на доверие варира според социалния статус и етническата принадлежност.

Рейтинговата система на университетите в България

През 2010 г. по поръчка на Министерството на образованието и науката (МОН) в България, Институт „Отворено общество“ – София, заедно със „Сирма Солюшънс“ АД и МБМД Консултинг, създават *Рейтингова система на висшите училища в България*. В нея се включва информация за акредитираните висши училища в страната, за специалностите, професионалните направления и образователно-квалификационните степени, по които те предлагат обучение. На практика, това е най-големият уеббазиран източник на информация за висшето образование в България, който е публично достъпен и позволява на заинтересованите страни да сравняват и класират висшите училища (ВУ) според професионалните им направления с помощта на множество показатели. Тези показатели позволяват измерване качеството на учебния процес, научната дейност, учебната среда, предлаганите социално-битови и административни услуги, престижа и регионалната значимост на висшите училища, степента на реализация на получилите висше образование на пазара на труда. Като цел на Рейтинговата системата може да се посочи подпомагане на кандидат-студентите да направят информиран избор и да успеят правилно да се ориентират в

разнообразните възможности за обучение, предлагани от висшите училища в България.

В полза на потребителите е и предвидената възможност за извеждане на два типа класации на висшите училища – стандартизирани и собствени класации според индивидуалните нужди и предпочитания, като се използват индикаторите и функционалностите, вградени в системата. Данните в системата се актуализират ежегодно.

В България има 52 акредитирани висши училища, представянето на които Рейтинговата система сравнява в 52 направления чрез съответните показатели. Информацията, на база на която се прави това сравнение, се събира от различни източници, включително и от самите висши училища, Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА), Националният център за информация и документация, Националният осигурителен институт, от международните библиографски бази данни Scopus и Web of Science, както и от проведени през съответната година социологически проучвания сред студенти, преподаватели и ръководни и административни служители във висшите училища, както и сред работодатели.

Рейтинговата система осигурява информация за наблюдаваните тенденции в развитието на българските висши училища, както и за професиите, които се срещат най-често сред завършилите от различните професионални направления във висшите училища в България, списък със специалностите, по които те предоставят обучение, както и списък на съвместните програми на българските висши училища с партньори от чужбина.

За 2021 г. в Рейтинговата система се отчита нарастване в няколко насоки:

- увеличаване броя на студентите – български и чуждестранни студенти в България;
- нарастване дела на завършилите, реализирали се на позиции, които изискват висше образование;
- продължаващо увеличаване броя на международно разпознаваемите научни публикации на учените, работещи в българските висши училища.

През октомври 2021 г. Институт „Отворено общество“ – София, с помощта на агенция „Алфа рисърч“, провежда проучване на терен по метода „интервю лице в лице“ с помощта на стандартизирана анкетна карта сред населението над 18-годишна възраст с цел да се установи общественото мнение за степента на доверие към ВУ в България. Изследвано е отношението към 16 институции: армията, висшите училища в България, Българската православна църква (БПЦ), президента, Българската народна банка, полицията, Европейския съюз, болниците в България, банките в България, медиите в България, съда, правителството, главния прокурор, неправителствените организации, политическите партии, Народното събрание. Според резултатите от това проучване с най-високо доверие и най-ниско недоверие от страна на българските граждани през октомври 2021 година са Българската православна църква (БПЦ), армията и висшите училища (Belcheva 2022). Доверие в БПЦ заявяват 61% от анкетираните, а недоверие към нея изразяват 20% от анкетираните. Доверие към армията изразяват 58% от анкетираните, а недоверие – 26%. За нуждите на настоящата статия по-голям интерес представляват резултатите относно факта, че ВУ се ползват с доверието на 52% от анкетираните, а недоверие към тях изразяват 30% от респондентите. Прави впечатление, че се отчита по-голяма степен на доверие към ВУ сред по-образованите, по-младите, работещите и учещите, както и сред жителите на столицата и големите градове. Най-висок е процентът на доверие към висшите училища сред младите хора (18 – 29 години) – 57% от тях декларира доверие. Най-ниско е доверието сред анкетираните над 60 години – 47%. Сравняването на степента на доверие през 2021 г. с 2018 г. показва благоприятния факт, че има ръст в доверието към ВУ в България, и по-точно – от 40% през 2018 г. до 52% през 2021 г., докато недоверието намалява от 36% през 2018 г. на 30% през 2021 г. И в двата случая се отчита благоприятна тенденция, за поддържането и засилването на която би следвало да се работи.

Основни изводи

Анализът на особеностите на системите за оценяване на висшите училища в България и САЩ позволява да се направят няколко основни извода.

– Системите за оценяване в САЩ са разработени в различни направления – част от тях имат национален статут, а друга част са с регионален характер. По този начин по-лесно се установяват преимуществата, предоставяни от висшите училища в различните региони.

– Рейтинговата система на висшите училища в България има национален характер. В резултат на това не се отчитат особеностите на регионите, в които са разположени отделните учебни заведения.

– Оценяването на университетите и коледжите и в двете държави се осъществява на база предварително определени критерии, които да позволяват съпоставяне. Има известни различия

между отделните системи, поради което няма възможност за директно сравнение между този вид учебни заведения в България и в САЩ. В същото време, подобно сравнение не е възможно и по отношение на висшите училища в рамките само на САЩ, тъй като няма единна система за оценяване, която да залага на едни и същи показатели. Съпоставянето между американските университети и колежи по-скоро може да се осъществява на регионален принцип, и то в рамките на конкретна система за оценка.

– В Рейтинговата система на България се включват всички акредитирани университети в страната, докато американските колежи и университети не са задължени да прилагат някоя от съществуващите системи за оценка. Важна причина за това е фактът, че акредитирането обхваща дълъг период, както и немаловажната финансова страна на оценяването.

В резултат на това може да се заимстват идеи за допълнение на различните рейтингови системи, като вниманието се фокусира върху търсенето на по-висока ефективност на оценките.

Пълния текст четете в „Стратегии на образователната и научната политика“, кн. 1

Лаканианската психоанализа и технологичният апокалипсис

Откъс от „Технологичният край на света“

Мария Калинова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Настоящата статия интерпретира проблема за самоинструментализацията на науката от гледна точка на лаканианската психоанализа. Започва с въвеждането в съвременния проблем за „технологичния“ край на света, откроявайки дискурса на атомната бомба като един от централните проблеми на „голия апокалипсис“ през понятията на Гюнтер Андерс. За да се очертае връзката между бомбата и най-общата фантазмена рамка на апокалиптичния сценарий, се разглежда корелацията между фигурата на „верижната реакция“ и господарското означаващо в лаканианската психоанализа. След това се изследват елементите на несъзнаваната структура, чрез които науката „перверзно“ се самоинструментализира за военни цели. Тази структура кристализира в твърдения на нациста Адолф Айхман по време на процеса му в Израел, проследен и анализиран от Хана Аренд, както и в изявления на Джордж Роберт Опенхаймер в голямата негова биография от Рей Монк. Онова, което извежда като теза статията, е, че структурата, залегнала в основата на подобни твърдения, се отнася не към проблема за инструментализацията, а за самоинструментализацията на науката. Подобна самоинструментализация не съответства на психоаналитичната концепция за предполагаемо знаещия субект (*le sujet supposé savoir*), а по-скоро препраща към онова, което Жак Лакан дефинира като „императив за наслада“ (*l'impératif de la jouissance*).

Въведение

В настоящата статия под „технологичен край на света“ ще се разбира екзистенциалната модалност на живеенето след създаването на технологии, които не са унищожили света, но са способни да го направят. Типичен пример за това е водородната бомба, на която през 1954 г. Бърtrand Ръсел посвещава трезва и впечатляваща реч, стъпвайки на фактите такива, каквито са били известни по това време, за да коментира възможността за изстребление на цялото човечество:

„Никой не знае колко широко могат да бъдат разпространени такива смъртоносни радиоактивни частици, но най-влиятелните авторитети са единодушни в твърдението, че една война с водородни бомби е много вероятно да сложи край на човешкия род. Има опасения, че ако се използват много водородни бомби, ще има всеобща смърт“ (Russel 2003, 82 – 89).

www.philosophy.azbuki.bg

*Списание се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. Д.Ф.Н. Владимир Градев
(изпълняващ длъжността)
E-mail: vgradev@phls.uni-sofia.bg

Редактор

Д-р Силвия Петрова
0889 60 44 53
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: philosophy@azbuki.bg

Съдържанието на
сп. „Философия“,
кн. 1/2025:

КЪМ ЧИТАТЕЛЯ

Комуникация и философия /
Владимир Градев /
ФИЛОСОФИЯ И КУЛТУРА
Building Bridges or Gates
between Game and Play? / Gilles
Lecocq

Civilization-Value Narratives
as a Tool of Global Information
Confrontation: Axiological and
Security Format / Yurii Kalynovskyi,
Yaroslav Mudryi, Vasyl Krotiuk,
Olga Savchenko, Oleksandr
Maliciev

Мирът, стабилността и гражданското неподчинение в правото / Стилиян Йотов

ФИЛОСОФИЯ И СЪВРЕМЕННОСТ

Bodies in Exile: Julia Kristeva and Tzvetan Todorov's Contributions to the Philosophy of the Body / Bernard Andrieu

Тялото на спортистката: от възхита до body horror / Боряна Ангелова-Игова

The Cosmos versus the Infinite – on the Double Standard towards Infinity and Its Aesthetic Roots / Latchezar Tomov

ФИЛОСОФСКИ ПРОБЛЕМИ
Science. Discourses. Roles / Svetlana Alexandrova

Войната с живата Земя и театърът на катастрофата / Огнян Кабабов /

Технологичният край на света / Мария Калинова

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
Manchev, Boyan. World and Freedom: Transcendental Philosophy and Modal Ontology / Dimitar Vatsov

Boyan Manchev's Modal Ontology of Freedom / Darin Tenev

Beyond Epitomic Dimensions / Yoana Sirakova

Точната степен на възможното разрушение е, разбира се, научен въпрос, но заедно с това научните дискусии за нивото на катастрофалност отварят полето за сериозни философски и етически размишления, както и предизвикват изкуствата да се противопоставят на бъдещите бедствия посредством собствените си похвати и репрезентации на света. Друга особеност на „технологичния край на света“, за разлика от „геологичния“, е, че той не постулира никакъв нов постапокалиптичен свят след катастрофата. Християнският апокалипсис, митовите за Потопа и Залеза на боговете (скандинавския *Ragnarök*), но също космическата катастрофа и експлозията на слънцето след 4,5 милиарда години – примерът на Жан-Франсоа Лиотар за събитие на философското питане (Lyotard 1992, 8) – описват фатална съдба, на която човешките същества не могат да се противопоставят. Докато при онова, което наричаме „технологичен край на света“ – например катастрофа вследствие на ядрена война или екологична катастрофа, съществува възможността за предотвратяване на кризата, ако изберем да преустановим определени човешки дейности.

Много често „науката“ и доверяването на нейните позитивни изводи е „твърдата“ стъпка, която правителствата трябва да направят, за да ограничат възможността за унищожително самоизстребление. Известен пример е настояването на шестнадесетгодишната Грета Тунберг за „доверяване на науката“. На 18 септември 2019 г. шведската тийнейджърка в известната си вече реч се обръща към Конгреса на САЩ, като призовава американските законодатели да „слушат учениците“ и да се „обединят зад науката“, за да противодействат на климатичните проблеми и глобалната екологична криза. Тунберг заявява пред Камарата на представителите, че е била „бясна“, когато за първи път е научила за климатичната криза, добавяйки, че „трябва да се приеме за даденост“, че науката за климата е приета и съобразно нейните научни изводи се налага да се предприемат действия (Thunberg 2019).

Подобни императиви, които настояват, че трябва да се „доверим“ на науката, повдигат освен въпроси за реалните политически програми, също така и много фундаментални въпроси, засягащи интересувания ни предмет. Очевидно императивът „довери се на науката“ поставя и резонния въпрос към коя „наука“ се отнася той. Коя е тази абстрактна „наука“, която не е свързана с конкретен исторически контекст или социална структура, и ако не можем да се запитаем, подобен императив на каква структура отговаря.

И така, какво добавя биографичният том на философа Рей Монк – „Робърт Опенхаймер: Живот в центъра“ (2012) – към огромната литература по темата за ролята на науката в обществото? Монк, автор на монументална биография на Лудвиг Витгенщайн и на не по-малко влиятелно изследване върху Бъртранд Ръсел, настоява, че иска да спаси от неизвестността значимите постижения на Опенхаймер във физиката, произтичащи основно от предвоенната му работа. Във връзка обаче с етическата позиция на Опенхаймер спрямо решението да се създаде и използва атомната бомба, става ясно, че тя е строго подчинена на разбирането му за научна автономия. „Причината, поради която свършихме тази работа, е, че това беше органична необходимост“ – Монк цитира думите на Опенхаймер от лекцията му на 2 ноември 1945 г. пред Ло-

саламското общество на учените (Monk 2012, p. 1443). В речта си Опенхаймер подчертава, че създаването на бомбата е „органична необходимост“, и точно това е мотивацията ученият да я направи. Заедно с останалите мотиви за участие в изобретяването на първото ядрено оръжие – надпреварата и страха, че врагът ще стигне първи до откритието; усещането за приклучение; значението на политическите съображения и натиск, Опенхаймер подчертава, че:

[...] ако си учен, не можеш да спреш такова нещо. Ако си учен, ти вярваш, че е добре да разбереш как работи светът; че е добре да разбереш какви са реалностите; че е добре да се предостави на човечеството възможно най-голямата власт да контролира света и да се отнася с него според своите разбирания и ценности (Monk 2012, p. 1443).

Само това твърдение е достатъчно, за да стане ясно, че „технологииите за края на света“ в някаква степен запазват „телеологичния“ начин на мислене. Заложената телеология очевидно се състои в обвързването на същността на науката с „органичната необходимост“ от изобретяването на атомната бомба. С други думи, когато се стига до необходимостта от изобретяване на ядрено оръжие, както твърди Опенхаймер, учените, като такива, не биха могли да направят друго, освен напълно да идентифицират тази специфична задача с идеята за цялата наука. Това редуциране на науката до „органичната необходимост“ да се изпълни задачата по изобретяването на атомната бомба, съответства на своеобразно обръщане на темпоралността на съществуването. Изглежда, че реалността на бомбата съществува независимо от субективните усилия на изследователя. Бомбата винаги е съществувала, напълно обективно, като дълг на учения е да повдигне завесата между нея и целия останал свят, за да се подпомогне разпространението на знанието.

„Голният апокалипсис“: Гюнтер Андерс и Кристофър Нолан

Според Гюнтер Андерс именно ядреното унищожение е причина да се създаде нова версия за края на историята. За първи път краят на историята е видян като „гол апокалипсис“ – понятие на Андерс от неговото есе „Апокалипсис без царство“, с което той означава пълното унищожение, след което не съществува нито бъдеще, нито нов постапокалиптичен свят (Anders 2019). Работата на Андерс насочва вниманието към начина, по който комунистическите визии за историята и опитите да бъдат реализирани (представени от Руската революция в текста на Андерс), не успяват да се измъкнат от християнската есхатология. Според четенето на Андерс комунизмът исторически е бил продължение, а не скъсване със западното разбиране за времето.

Тезата му за „края на историята“ е, че той настъпва, когато „самата техника стане субект на историята“ и „когато се случи чудовищна хипертрофия на инструменталния разум“ (Deunova 1998, p. 2). За Андерс бомбардировките над Хирошима и Нагасаки на 6 и 9 август 1945 г. предизвикват не само класически пример за „реификация на смъртта“, но и предизвикват метафизичен катаклизъм: за пръв път от 1945 г. насам човечеството осъзнава собствената си способност да унищожи човешкия вид и целия обитаем свят. Метафизичната промяна се отнася преди всичко до представите за света, които изглеждат цялостни само заради възможността да бъдат унищожени. Това засяга и традиционното схващане за историята, чийто край се оказва в началото, т.е. то е преобърнато с главата надолу. Според концепцията за „голия апокалипсис“ краят вече е настъпил в Хирошима, той не е нещо предстоящо. Този апокалипсис ни дава възможност да не живеем в *края на времето*, а във *времето на края*, което ще продължи, докато не осъзнаем, че живеем в последните времена. И нито днес, нито вчера са гарантирани, защото и двете ще рухнат заедно с разпадащото се утре (Anders 2019, p. 10).

Филмът на Кристофър Нолан „Опенхаймер“ (2023) се присъединява към визията на Андерс за живот в пространството на последните времена. В заключителния момент на филма Айнщайн и Опенхаймер, представени през целия филм чрез противопоставянето на възгледите си, в крайна сметка, споделят заедно признанието относно факта, че краят на света е настъпил. По-конкретно, Опенхаймер напомня на Айнщайн, че докато бомбата все още не е била конструирана, създателите ѝ са имали опасенията, че може да отключат верижна реакция, чрез която да унищожат целия свят.

„– Какво стана?“, пита Айнщайн.

„– Вярвам, че го направихме“, е отговорът на Опенхаймер, последван от поредица кадри, изобразяващи света, унищожен от модерни ядрени оръжия.

Близко шестдесет години по-рано Стенли Кубрик в „Д-р Стрейнджлав, или как престанах да се страхувам и обикнах атомната бомба“ (1964) също се фокусира върху въпроса за верижната реакция като нещо детерминиращо бъдещето и възможността на бъдеще изобщо. Само че при него фигурата за „края на света“ функционира по различен начин, тъй като Кубрик залага на една доловима корелация между бомбата и господарското означаващо като такова. Аленка Зупанчич в текста си „Апокалипсисът (все още) разочароващ“ (2018), посветен на Морис Бланшо и на

изключителното му есе от 1964 г. „Апокалипсисът е разочароващ“ (Blanchot 1997), показва как може комически да се разиграе връзката между апокалипсиса и атомната бомба. Понеже бомбата е такава фигура, че още от опасенията на нейните създатели може да се види как функционира господарското означаващо по принцип. Апокалипсисът предизвиква нещо толкова окончателно и колосално, че описването му като разочароващо звучи напълно безсмислено. И все пак, както при всички добри вицове, тази глупост някак има идеален смисъл. От една страна, имаме едно-единствено копче, което всеки „глупак“ може да натисне, а от друга страна стои „всичко“, целият свят. Минимален жест (знак) – и всеобхватна верига от последствия, евентуално водеща до „изгарянето“ на цялата обитаема Земя. И като всеки „фалически“ символ, Стенли Кубрик не се колебае да предостави на атомната бомба подходящо комично третиране. Филмът завършва с натискане на „копчето“ и задействането на атомните оръжия, експлодиращи навсякъде в един „възвишен спектакъл на пълно унищожение, заснет отвисоко“ (Zupanchich 2018).

За Нолан няма подобно финално „комично облекчение“; той ни потапя в една обърната темпоралност, показвайки как всъщност експлозията се случва през цялото време. Взривът разкрива в различна светлина историята на Опенхаймер и тази радиация преминава през всичките му спомени. На формално ниво Нолан постоянно сменя черно-бели сцени с оцветени. Първоначално зрителят си мисли, че сцените в миналото, преди пускането на атомната бомба, са оцветени, а тези от настоящето и бъдещето са черно-бели. С напредването на лентата става ясно, че цветните кадри представят промяната на субективната позиция на Опенхаймер в символния ред², оцветяване и запълване на всичко, което е идвало преди символичното събитие на бомбата. Именно тази изгаряща светлина впоследствие дава възможност *post factum* да догоним смисъла на събитията.

Историята стига до зрителите, или по-скоро „застига“ зрителите като процес на „откровение“, задействана верижна реакция, при която една неизбежна крайна точка ни се разкрива в своето собствено възникване. Чрез този времеви пъзел филмът постулира не че светът може да свърши, защото бомбата е създадена, а че светът, такъв, какъвто го познаваме, вече е свършил и сега светът трябва да се „навакса“ с новата реалност. Дискусията, започната от Андерс и с която Кристофър Нолан също се ангажира, е именно че светът вече е бил непоправимо променен от съществуването на бомбата. Тук не става дума за вътрешната логика на драматичното действие, според която, ако има пистолет в пиесата, той задължително ще бъде използван до края на последното действие. Пистолетът не е нещо, пасивно оставено на масата или закачено да виси на стената; според режисурата на Нолан самото съществуване на обекта в неговата безмълвна природа вече е самата стрелба на пистолета. Героите във филма живеят заедно с бомбата, тя е там и допълва, „оцветява“, начина, по който се ангажираме с определени позиции и отговорности. В момента, когато Алберт Айнщайн осъзнава в последната сцена на филма, че бомбата вече е избухнала, това е мигът, когато новият свят е буквално повторен в миналото от живота на Опенхаймер. Този разкриващ процес, чрез който пренаписваме историята, това откровение на апокалиптичната реалност в „Опенхаймер“, е осъзнаването, че заедно с героите от филма човечеството символно трябва да промени миналото, за да „навакса“ в реалността.

Въпросът за „наваксването“, разбира се, има и преобърната, идеологическа версия във филма, напомняйки за една ирационална теория от Студената война в отговор на въпроса защо Съветският съюз също трябва да притежава атомна бомба. Въпреки че проектът „Манхатън“ от лятото на 1939 г. е съперническият проект на нацистите, който започва след 1938 година, когато двамата немски физици – Ото Хан и Фриц Щрасман – откриват ядреното делене, Нолан не пропуска да подложи на дискусия спекулативното достигане на ситуацията в „задънената улица“, т. е. по-добре е и Съветският съюз да има атомно оръжие, отколкото да има една хегемонна сила, САЩ, която реално ще контролира света. Фигурата на двата скорпиона, за които се казва във филма, че трябва да бъдат затворени в „бутилката“, се появява именно като този необходим гарант срещу края на света чрез поддържането на парадоксалния баланс на взаимното изстребление.

Наваксването на силите има привлекателната аура на античния агон, тъй като то се случва като следствие на интелектуална надпревара и състезание между учените. Само че ние вече не сме в затворения кабинет на д-р Фауст, а изолираният експериментатор е заменен от армия от научни работници. Във филма е отделено изключително място и на диалектичната връзка между субекта и обекта на изследването. Ако „фаустовската култура“ (Шпенглер) е разчитала на изследванията на самотния гений в някакъв ограничен малък мащаб, то Нолан ни показва новата технонаучна революция в нейните глобални измерения, съвременното драматично ускоряване на темпото на работа, поделена между множество анонимни научни работници. Тук можем да видим не само проекта „Манхатън“, но да припознаем Големия адронен колайдер на ЦЕРН в търсене на хигс-бозона и „Епъл Парк“ в Купертино, предлагащ следващото поколение електронни „джаджи“.

Субектът е колективизиран, лабораторията е машинен парк – нещо повече, цялата планета се превръща в глобален експеримент, а обектът, от своя страна, се е превърнал в нещо снigmatично и странно. Появява се и копенхагенска версия на „Фауст“, написана от Макс Делбрюк и изпълнена през 1932 г., където вече „неутриното“ ни се представя като Гретхен: то е загадъчният обект на епистемологичното желание, неутрално по заряд и с толкова малка маса, че дълго се смята за равна на нула. Заедно с анонимните изследователи, съзрцаващи неутриното, идва и въпросът за неутралността на технонауката.

Парадокси на етиката: Робърт Опенхаймер и Адолф Айхман

Съвременният лозунг „Довери се на науката!“ е нещо, което добива почти посткантиански смисъл на универсален, т.е. „категоричен“ императив, действащ като водещ принцип във всички области при вземане на решение. Нека се върнем на въпроса откъде идва всъщност този императив и каква структура предполага неговото слъпо следване. Това е проблем, който интересува Жак Лакан в VII семинар „Етиката на психоанализата“ (1959 – 1960). Семинарът приключва с въпроса за етиката и науката, изваждайки във финалната си сцена фигурата на „Мистър Опенхаймер“ (Lacan 1997, p. 325). Лакан използва името на учения, за да стане видимо, че не на всяка наука можем да се доверим, и същевременно да повдигне въпроса за вината на „бащата на атомната бомба“. Лакан ясно подчертава, че при една реална експлозия, която заплашва всички ни, ще останат нерешени въпросите дали перверзници, или бюрократи ще натиснат „глупавото“ копче, дали намеренията им са били добри, или лоши. Дали някой ще прекрачи правилата, или ще действа според правилата, „механично задвижен от цяла командна верига от огънати човешки воли“ (Lacan 1997, p. 233), казва буквално Лакан, добавяйки, че реалното натискане на копчето от бюрократа ще направи така, че „каталогът“ на ужасите от Сад да ни изглежда маловажен.

Дали има разлика между бюрократа и Сад, е въпрос, който поставя през 1963 г. и Хана Аренд по време на процеса срещу нациста Адолф Айхман в Израел. Тя очаква да види в съдебната зала демоничен престъпник, но онова, което тя по-късно ще нарече „баналността на злото“, е срещата ѝ просто с обикновен бюрократ, който оставя впечатлението, че няма „нищо скрито под повърхността“. Аренд изрично подчертава, че Айхман е просто съвестен изпълнител на нацистката машина, който не е направил нищо друго, освен да изпълнява задълженията си, и в никакъв случай не е „садистичен перверзник“. Разбира се, тя изхожда от едно предтеоретично понятие за перверзията.

Едно от най-смущаващите неща за нея е твърдението на Айхман, че на практика той е следвал категоричния императив на Кант. Казано с думите от „Що е Просвещение?“, Айхман е нищо различно от онзи офицер, който „трябва да се подчинява“, ако „началството е заповядало нещо“, и би било „пагубно“ за всички, ако „започне да разсъждава открито в службата си относно ползата или целесъобразността на заповедта“ (Kant 1984). Айхман смята себе си за „кантианец“, като легитимира действията, позовавайки се на моралната философия на Кант. Генералният проблем оттук е, че етичните доктрини подлежат на перифразиране и нещо повече – на изопачаване до такава абсурдна степен, че да се стигне до идеята, че категоричните императиви от философията на Кант са проправили пътя на Холокоста.

Пълния текст четете във „Философия“, кн. 1